

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra právních oborů řízení a ekonomiky

Bakalářská práce

Feminizace chudoby v rozvojových zemích

Vypracoval: Veronika Marková
Vedoucí práce: PhDr. Lenka Rosková

České Budějovice 2015

Abstrakt

Bakalářská práce nese název Feminizace chudoby v rozvojových zemích a jedná se o teoretickou práci. Je rozdělena na tři části. Cílem práce bylo poskytnout ucelené informace o feminizaci chudoby, která se týká žen na celém světě a ve velké míře postihuje hlavně ženy v rozvojových zemích.

První část bakalářské práce popisuje samostatný problém chudoby a boje s chudobou, kdy mezi jeho způsoby patří rozvojová pomoc, přímé investice, odpouštění dluhů nebo dobré řízení zemí pomocí jejich vlád. Dále se tato část věnuje konceptům, příčinám, důsledkům, měření a indexům chudoby. Koncepty se dělí na absolutní, relativní, přímé, nepřímé, objektivní, subjektivní, deskriptivní a konsensuální. Příčiny se zaměřují na politické, ekonomické, sociální, demografické a environmentální problémy, se kterými se dané země potýkají. Důsledky chudoby kromě bídy, hladu a předčasného úmrtí se projevují zejména v oblasti zdraví, vzdělání, přístupu ke službám, sociálním vyloučením nebo bezpečnosti obyvatel. S problémem chudoby je spojeno i její měření, které se může provádět sledováním příjmů nebo spotřeby a výdajů. Dále jsou uvedeny indexy chudoby, jako je index lidského rozvoje věnující se rozvoji obyvatel, index základních schopností řešící schopnosti jednotlivce získat přístup ke službám důležitých pro přežití a zachování důstojnosti, index genderové spravedlnosti, který poukazuje na problematiku genderové nerovnosti v jednotlivých zemích.

Druhá část bakalářské práce popisuje konkrétní souvislosti s chudobou v rozvojových zemích. Vyčleňuje rozvojové země, které jsou popisovány i jako země třetího světa, země globálního jihu, popřípadě země čtvrtého světa či málo vyspělé země. Rozvojový svět i přes rozvoj urbanizace, během níž čím dál více lidí migruje z vesnic do měst, se potýká s odlišnými problémy městské a vesnické chudoby.

Ve venkovských oblastech jsou lidé odkázáni na pěstování zemědělských plodin a na chov dobytka. Proto je důležité hledat další možnosti, jak se mohou lidé a zejména ženy z venkovských oblastí lépe pracovně uplatnit. Dále jsou popisovány globální nerovnosti, se kterými se potýkají rozvojové i rozvinuté země. Zásadním problémem pro lidi žijící v rozvojových zemích a zejména pro ty, kteří spadají mezi miliardu

nejchudších, jsou pasti chudoby, do kterých se často dostávají. Jako pasti jsou uvedeny ozbrojené konflikty, přírodní zdroje, absence přístupu k moři a špatná vláda malých zemí. Past konfliktu se projevuje nejčastěji občanskou válkou, vládním převratem nebo vládními spory. Past přírodních zdrojů se týká zemí, ve kterých se nachází naleziště cenných přírodních zdrojů, z nichž nejdůležitější je ropa. Pokud jde o země bez přístupu k moři, jsou v tomto případě zásadní vztahy dané země k zemím sousedním. Špatná vláda malých zemí se odvíjí od schopnosti vlády zajistit ekonomickou výkonnost státu. Rozvojové země se potýkají s dluhovou problematikou, kdy hlavním věřitelem se stává Mezinárodní měnový fond, který sestavuje splátkový kalendář pro zadlužené země, ale jeho hlavním cílem jsou jeho zájmy. Tyto země jsou Mezinárodnímu měnovému fondu zavázány přednostně splácet poskytnuté půjčky. V tomto případě se země dostávají do bludného kruhu a na splácení předešlých půjček si opět půjčují a nemohou se z tohoto kruhu vymanit. V této části je také zmínka o Rozvojových cílech tisíciletí, které obsahují osm cílů zaměřujících se na snižování extrémní chudoby a hladu, dosažení základního vzdělání pro všechny, prosazování rovnosti pohlaví a posílení postavení žen, snižování dětské úmrtnosti, zlepšení zdraví matek, boj s HIV/AIDS, omezení šíření malárie a jiných chorob, zajištění udržitelného stavu životního prostředí a budování světového partnerství pro rozvoj.

Třetí část bakalářské práce je zaměřena přímo na feminizaci chudoby v rozvojových zemích. Feminizace chudoby z obecného hlediska je celosvětovým problémem, který postihuje svobodné ženy a osamělé matky. V rozvojových zemích jsou ženy výrazně omezeny ve vzdělání a z důvodu generových stereotypů nemohou vykonávat stejná povolání jako muži. V této části je dále popsán gender a nerovnosti mezi muži a ženami, které se mohou projevovat v omezeném přístupu žen k příjmům, zdrojům, službám nebo právům. V souvislosti s nerovností jsou ženy ohroženy porušováním jejich práv, jako je právo vlastnit půdu nebo majetek. Dále mohou být ženy ohroženy násilím, obchodem se ženami nebo omezením pohybu. Klíčovou oblastí v rámci feminizace chudoby jsou nedostatečné možnosti vzdělání žen. Rodiny do škol posílají přednostně chlapce než dívky a nejen kvůli nedostatku financí, ale také z důvodu dodržování kulturních norem. S feminizací chudoby se spojuje postavení žen

v období krize a válečných konfliktů a možnost uplatnění žen v zemědělství. V zemědělství ženy získávají mnohem nižší příjmy než muži a kvůli nemožnosti uskladnit plodiny, musí úrodu prodávat za nízké ceny. Zásadní vliv na kvalitu úrody mají klimatické změny, na které se chudí lidé nemají možnost připravit.

Klíčová slova: feminizace chudoby, chudoba, městská a venkovská chudoba, rovnost mužů a žen, vzdělání žen

Abstract

The title of the bachelor thesis is Poverty Feminization in Developing Countries. It is focused on theory and is divided into three parts. The aim of the thesis was to provide complex information about the poverty feminization concerning women all over the world with a significant impact on women in developing countries.

The first part of the bachelor thesis deals with the poverty issue and fight with poverty which is enabled by development assistance, direct investments, debt relief or good countries management via their governments. Furthermore, this part is devoted to concepts, causes, consequences, measurement and indexes of poverty. The concepts are divided into absolute, relative, direct, indirect, objective, subjective, descriptive and consensual ones. The causes are focused on political, economic, social, demographical and environmental problems that these countries have to deal with. The poverty consequences apart from destitution, famine and early deaths are shown especially in the area of health, education, access to services, social exclusion or safety of inhabitants. Moreover, poverty indexes are described such as the index of human development dealing with inhabitant development, index of basic abilities dealing with individual ability to gain access to services which are important for a survival and dignity maintaining and index of gender equality which highlights the problem of gender inequality in individual countries.

The second part of the bachelor thesis describes specific poverty contexts in developing countries. It excludes developed countries that are also described as third world countries, Global South countries, eventually fourth world countries or lower developed countries. The developing world in spite of urbanization development, during which more and more people migrate from villages to cities, copes with different problems of urban and rural poverty. In rural areas people are reliant on growing agricultural crops and livestock farming. As a result, it is important to search for other possibilities how people and especially women from rural areas could have better professional careers. Furthermore, there is a description of global inequalities that even

developed countries must deal with. The fundamental problem for people living in developing countries and especially for those who belong to the billion of the poorest ones is poverty traps that they often get into. These traps are meant to be armed conflicts, natural resources, lack of access to the sea and bad government of small countries. The conflict trap is most frequently expressed by a civil war, governmental coup or conflicts. The natural resources trap concerns countries where there are deposits of natural resources, the most common one being petroleum. In case of countries without any access to the sea, the relationships of the country with neighbouring countries are crucial. Bad government of small countries results from government inability to ensure state economic performance. Developing countries must deal with the debt issues, when the main creditor becomes the International Monetary Fund that assembles a repayment schedule but its main concern is its interests. These countries are under an obligation to preferentially repay the provided loans to the International Monetary Fund. In such a case the countries get into a vicious circle and they borrow money to repay the previous loans so they cannot escape this circle. This part also mentions the Millennium Development Goals which contain eight goals focused on reduction of extreme poverty and famine, reduction of infant mortality, improvement of mothers' health, fight with HIV/AIDS, malaria and other diseases, ensuring environmental sustainability and building a world partnership for development.

The third part of the bachelor thesis is directly focused on poverty feminization in developing countries. From the general point of view, the poverty feminization is a worldwide problem which concerns single women and single mothers. In the developing countries, women are distinctively restricted in education and because of gender stereotypes they cannot execute the same professions as men. This part also describes gender and inequality between men and women which can be shown in restricted access of women to incomes, resources, services or laws. In relation to the inequality, women are threatened by women's laws breaking such as the law to owe a land or property. Secondly, women may be threatened by violence, trafficking in women or movement restriction. The key area in the framework of the poverty feminization is insufficient possibilities of women's education. Families prefer to enable

education to boys rather than girls and this is not only because of financial shortage but also from the reason of attending to cultural norms. The poverty feminization is connected to the status of women in times of crisis and military conflicts and to the possibility of involvement of women in agriculture. In agriculture, women gain much lower incomes than men and they are forced to sell their crops for low prices because of inability of crops storage. The essential influence on crops quality is caused by climate changes, for which poor people have no means to prepare.

Key words: poverty feminization, poverty, urban and rural poverty, equality of men and women, women's education.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 12. 8. 2015

.....

Veronika Marková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Lence Roskové za její čas, cenné rady a připomínky při vedení této bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	12
1 Chudoba.....	13
1.1 Koncepty chudoby	16
1.2 Příčiny chudoby	19
1.3 Důsledky chudoby.....	21
1.4 Měření chudoby	24
1.5 Indexy chudoby.....	26
1.5.1 Index lidského rozvoje (Human development index, HDI).....	26
1.5.2 Index základních schopností (Basic Capabilities Index, BCI)	26
1.5.3 Index genderové spravedlnosti (Gender Equity Index, GEI)	27
2 Chudoba v rozvojových zemích	28
2.1 Rozvojové země	28
2.2 Venkovská chudoba	29
2.3 Městská chudoba.....	30
2.4 Globální nerovnost	32
2.5 Pasti chudoby	33
2.5.1 Dluhová problematika.....	35
2.6 Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals)	37
3 Feminizace chudoby v rozvojových zemích	41
3.1 Gender	42
3.2 Nerovnosti mezi muži a ženami	44
3.3 Vzdělání žen.....	48
3.4 Ženy a krize.....	49
3.5 Ženy a zemědělství.....	52
3.5.1 Klimatické změny	53
4 Závěr.....	54
5 Seznam použitých zdrojů	56

Seznam použitých zkratk

HDI Human development index – Index lidského rozvoje

BCI Basic Capabilities Index – Index základních schopností

GEI Gender Equity Index – Index genderové spravedlnosti

MMF Mezinárodní měnový fond

SAP Structural Adjustment Programs - Program strukturálních úprav

PRPS Poverty Reduction Strategy Papers – Strategie snižování chudoby

Úvod

Bakalářská práce má název Feminizace chudoby v rozvojových zemích. S chudobou jako takovou se potýká celý svět a tak se feminizace chudoby stává závažným problémem, který v rozvojových zemích zachází do extrémů. Ženy v rozvojových zemích se potýkají s nedodržíváním práv, omezenými možnostmi vzdělávat se a zároveň téměř nemožností uplatnit se na trhu práce.

Chudoba výrazně ovlivňuje kvalitu lidského života a zasahuje do lidských práv. Může vzniknout jako následek příčin politických, demografických, environmentálních, ekonomických a sociálních. Zásadním problémem, který sužuje lidi žijící v chudobě, je hlad, který způsobuje podvýživu a může vyvolat další onemocnění.

V rozvojových zemích se chudoba objevuje jak ve venkovských, tak v městských oblastech. Lidé žijící na venkově mají méně možností získat vzdělání, komplikovaný přístup ke službám a zdravotní péči, které jsou vzdálené mnoho kilometrů, a proto často migrují do měst za vizí lepšího života, ale v důsledku ve městech žijí ve stejných podmínkách jako na vesnici. Chudobu v rozvojových zemích prohlubuje zadluženost států, které se svých dluhů nemohou zbavit. Mezinárodní měnový fond, jako finanční měnová instituce, těmto státům slibuje vyřešení jejich situace, ale zároveň si stále chrání své zájmy.

Feminizace chudoby v rozvojových zemích je výrazně ovlivněna úrovní vzdělání dívek a žen, dále postavením žen ve společnosti a to i v období krize a možností rozvíjet se v zemědělské produkci a dalším pracovním uplatnění. Vzdělání žen a dívek je základem pro jejich nadcházející život. Vzdělané dívky a ženy lépe rozhodují o své životě. Lépe tak chrání sebe a své děti před HIV/AIDS, malárií, tuberkulózou a dalšími nemocemi. V zemědělské produkci jsou více upřednostňováni muži než ženy. Problémem je také vlastnictví pozemků, které jsou ve vlastnictví mužů nebo státu. V případě, že muž půdu prodá, často pak odchází do měst za vizí lepšího výdělku a žena zůstává s dětmi a bez možnosti pěstovat zemědělské plodiny. Z výše uvedeného prokazatelně vyplývá prohlubující se tendence feminizace chudoby.

1 Chudoba

Nejprve je důležité vymezit si chudobu z obecného hlediska jako celosvětový problém a možnosti jejího snižování. Dále je nutné zaměřit se na koncepty, příčiny, měření, důsledky a indexy chudoby. S chudobou se potýkají nejen jednotlivci, ale i skupiny lidí. Chudoba výrazně zasahuje i do lidských práv. Definice chudoby procházejí změnami, které se odvíjejí od životní úrovně a rozvoje každé společnosti.

Chudoba, nerovnost i sociální rozdíly provázejí lidskou společnost už od pradávna a potřeba jejich zmírňování a odstraňování se objevila díky nejrozličnějším humanistickým myšlenkovým směrům, etice jednotlivých světových náboženství, tradicím osvícenství nebo kampaním proti otroctví. Chudoba se považuje za jeden z největších problémů dnešního globalizovaného světa. (Volfová, 2004)

Charakter a vývoj celého světa ovlivňuje kulturní, politický a ekonomický proces nazvaný globalizace. Souvisí s nezákladnějšími vztahy, jako jsou vztahy mezi lidmi uvnitř společnosti a vztahy mezi lidskou společností a přírodou. Pokud se na globalizaci podíváme jako na sociální proces, musíme si uvědomit, že je možné i žádoucí překonávat hranice kultur, ekonomik nebo politik a lidstvo je tak schopno tlumit potencionální konflikty. (Rolný, Lacina, 2001)

Rozdílné názory na globalizaci mají skeptici a radikálové. Skeptici zastávají názor, že globální ekonomika se neliší od toho, co probíhalo v minulých dobách, a tak malá část příjmu přichází ze zahraničního obchodu a k mezinárodnímu obchodu dochází více mezi regiony. Radikálové prosazují, že globalizace je reálná, její důsledky se objevují všude a globální trh je tak mnohem rozvinutější. (Giddens, 2000)

Globalizace má svá pozitiva i negativa. Mezřický (2003) jako pozitiva uvádí zvětšování objemu obchodovaného zboží z globálního hlediska, rychlost přímých investic, vznik homogenní střední třídy odborných elit v Asii a Latinské Americe, zařazení některých původních rozvojových zemí díky ekonomickému růstu mezi země s vyspělými ekonomikami, příkladem jsou Jižní Korea, Tchaj-wan, Malajsie a Hongkong, dále se jedná o podporu rozvojových zemí v jejich rozvoji, příkladem jsou Indonésie, Filipíny,

Brazílie nebo Mexiko. Jeníček (2003) jako negativa popisuje sklon světové ekonomiky k náhlým kolapsům, značné prohlubování rozdílů mezi bohatým Severem a chudým Jihem, zvyšování přítomnosti hladu, nemocí a válek v chudých zemích nebo celkové zhoršování životního prostředí.

„Chudobu lze chápat jako výraz extrémní nerovnosti, respektive jako distanci určité části populace nejen od bohatých, ale i od celého zbytku populace. V současném světě se nerovnost i chudoba stále generují a roztržka mezi bohatstvím a chudobou narůstá jak v globálním světě (chudé a bohaté státy), tak i v národním měřítku (chudí a bohatí občané).“ (Mareš, 1999, s. 39)

Chudoba patří mezi nesčetné problémy, které lze řadit do skupiny antroposociálních (problémy sociální, kulturní a humanitárně etické povahy) a také do skupiny intersociální (spojené vzájemným působením rozdílných společensko-sociálních, ekonomických systémů a globálního soužití lidstva). Chudoba je pandemický jev spojený s problematikou budoucnosti člověka ve vztahu k životním a společenským podmínkám, které jsou vytvářeny na celosvětové úrovni. (Jeníček, Foltýn, 2003)

Chudoba je vnímána jako mnohorozměrný jev, ke kterému se musí přistupovat holisticky. Zahrnuje podvýživu, nejisté bydlení, špatný přístup ke vzdělání a dalším službám, špatné hygienické podmínky, diskriminaci, zvýšené riziko nemocí a úmrtí na tyto nemoci a souvisí s neúčastí na občanském, společenském a kulturním životě. Nicméně důležité je mít na paměti i rozměry chudoby, kterými jsou volnost ve využívání volného času, osobní bezpečnost včetně ochrany proti veřejnému i domácímu násilí, ochrana proti přírodním katastrofám nebo genderová rovnost. (Dede, 2010)

„Z pohledu lidských práv znamená chudoba odpírání nebo porušování hospodářských lidských práv spojených s porušováním souvisejících a navzájem propojených sociálních, kulturních, občanských a politických lidských práv (Grove, 2010, s. 72).“

Pokud se chudoba definuje v rámci lidských práv, jde hlavně o uznání důstojnosti a rovného nároku na využívání vlastních lidských práv. Mezi lidská práva patří právo

na vzdělání, na dosažení co nejvyšší úrovně zdraví, přiměřené bydlení i výživu a také na práci za mzdu. Úsilí o dodržování lidských práv představuje jednu z možností vedoucí k odstranění chudoby. V tomto případě je důležité vnímat lidská práva jako možnost sjednotit lidi. (Grove, 2010)

Způsobů jak dlouhodobě zajistit snížení chudoby je mnoho a nejdůležitější je se zaměřit na ekonomický růst a jeho rozdělení tak, aby chudým lidem pomáhal a podporoval jejich rozvoj. Nádvorník (2006) uvádí jako nástroje v boji proti chudobě rozvojovou pomoc, odpouštění dluhů a dobré řízení zemí pomocí vlád.

Rozvojová pomoc

Rozvojová pomoc je na jednu stranu prezentována tak, že zachránila nebo změnila životy, ale na druhou stranu je kritizována. Při kritice je jí přisuzována role pokračování v kolonialismu a udržování závislosti chudých zemí. Je důležité si nejprve stanovit jakým způsobem a kam bude rozvojová pomoc směřovat. Rozvojová pomoc má význam pouze v případě, pokud příjemci pomoci spolupracují. Za překážku se považuje neschopnost rozvojových zemí tuto pomoc přijímat. (Nádvorník, 2006)

Přímé investice

Pomocí přímých investic ze soukromého kapitálu lze získat chybějící zdroje. Avšak zdrojem příjmů se stávají pouze pro země, které se řadí mezi středně bohaté a ne mezi ty nejchudší. Na rozvoji země se podílí moc vlád regulovat příliv přímých investic. Výhody, které přináší do země přímé investice, jsou produktivní kapitál, propojení s mezinárodním trhem, podpora industrializace nebo nové technologie. Přestože přímé investice mohou pomocí exportu zajistit zvýšení výdělku, jsou závislé na importu kapitálu a polotovarů a ne na lokálních dodavatelích. (Nádvorník, 2006)

Odpouštění dluhů

Odpouštění dluhů je prezentováno jako ideální řešení pro nejvíce zadlužené země. Obavy se šíří v případě nezodpovědných zemí, u kterých by oddlužení mohlo způsobit nezodpovědnost politiky a plýtvání penězi. (Nádvorník, 2006)

Řízení zemí pomocí vlád

Dobrá vláda může výrazně pomoci při snižování chudoby. V tomto případě je důležitá podpora od programů rozvojové pomoci, které se cíleně zabývají školením státní správy a podporují místní občanské společnosti. Nutné je také vzdělávat širokou veřejnost k uplatňování na trhu práce a k občanské odpovědnosti. (Nádvořník, 2006)

1.1 Koncepty chudoby

„Různé koncepty chudoby mohou být tříděny podle řady kritérií, přičemž se tato třídění vzájemně překrývají. Existují především tyto protikladné dvojice kategorií konceptů chudoby:

- *absolutní či relativní.*
- *přímé či nepřímé.*
- *objektivní či subjektivní.*
- *preskriptivní (stanovené experty) či konsensuální.“* (Mareš, 1999, s. 110)

Relativní koncepty chudoby

Jedná se o porovnávání standardu těch, kdo jsou chudí a těch, kteří nejsou. Chudoba se porovnává s úrovní kvality života v daných zemích. Zároveň představuje problém chudoby v bohaté, ale nerovné společnosti. Chudí jedinci, rodiny i sociální skupiny jsou vylučovány ze životních činností a aktivit, protože jejich zdroje nedosahují standardů dané společnosti. Relativní chudoba je velmi spojována s příjmovou nerovností, z tohoto důvodu nemůže být odstraněna. (Mareš, 1999)

Absolutní koncepty chudoby

O absolutní chudobě mluvíme ve spojitosti s nedostatkem prostředků, které uspokojují základní potřeby a minimální životní úroveň, která zajišťuje pouze fyziologické přežití. Člověk je vystaven přímému ohrožení života až v případě, že žije dlouhodobě pod hranicí absolutní chudoby. (Mareš, 1999)

Hranice chudoby ukazuje na rozdíl mezi těmi, kterým jejich průměrné příjmy dosahují k uspokojení základních potřeb, a to zajištění potravy a ubytování, a těm, kterým příjmy nedostačují. Celosvětová hranice extrémní chudoby byla v roce 1990 označena Světovou bankou jako příjem, který dosahuje pouze částku jednoho amerického dolaru na den a na osobu. I ve vyspělých bohatých zemích se nachází extrémně chudí lidé, kteří mají v souvislosti s vyššími náklady na život k dispozici pouze 5 dolarů denně na osobu. Extrémně chudí lidé žijící ve vyspělých zemích na tom mohou být hůře ve srovnání s chudými lidmi žijícími na africkém venkově, kde jejich náklady na život jsou mnohokrát nižší. (Volfová, 2004)

Relativní i absolutní chudoba je také spojována se specifickými politickými pozicemi. Absolutní chudoba je typická pro politickou pravici a relativní pro politickou levici. Absolutní chudoba je chápána jako omezená, kdy i odezva státu je omezená. V tom případě je sociální síť určena těm, kteří selhali v pokusech uspokojit své potřeby za pomoci vlastních zdrojů. Podpora chudých spočívá v pomoci odrazit se ode dna nebo umožnit přežít těm, co to nezvládnou. Relativní chudobu je potřeba chápat jako rozšířený jev, který vyžaduje extenzivní intervenci státu. V rámci této intervence nejde pouze o zajištění chudým přežití, ale zároveň odstranit nevýhody spojené s chudobou. (Mareš, 1999)

Přímé koncepty chudoby

Přímé koncepty jsou spojeny s kupní silou peněz. Jsou založeny na spotřebě statků a kvalitě života či na jeho deprivaci pramenící z nízkého životního standardu. (Mareš, 1999, str. 115)

Porovnávání statků a služeb společně s měřením výdajů spadá mezi míry spotřeby. K vyloučení z běžného života a společenských aktivit dochází v případě míry spojené s deprivací. Deprivace se dá řešit zvýšením příjmů nebo jejich redistribucí. (Mareš, 1999)

Nepřímé koncepty chudoby

Nepřímé míry jsou založeny na měření příjmu před spotřebou. Jedná se o nominální příjmy, ve kterých není promítána jejich kupní síla ani struktura výdajů. Mezi nepřímé koncepty řadíme míry, které jsou relativně vymezeny vůči nějakému příjmovému rozložení. (Mareš, 1999)

Preskriptivní koncepty chudoby

Definují chudobu různými charakteristikami chudých za pomoci expertních odhadů. Řadíme mezi ně spotřební koše, garantované minimální příjmy, jako vymezení sociálních dávek, životního minima nebo hranici, která určuje vznik nároku na sociální podporu. Tyto koncepty jsou hlavní pro reziduální sociální stát. (Mareš, 1999)

Konsensuální koncepty chudoby

Jsou založeny na tom, koho považovat za chudého a koho ne. Nepracuje se s experty, ale s respondenty.

„Podle Walkera (in Mareš, 1999, s. 117) mají tři varianty:

- založenou na odhadu adekvátního minima příjmu celou veřejností
- založenou na vymezení seznamu nezbytných životních položek celou veřejností
- založenou na vyjádření veřejnosti o tom, jakou úroveň podpor je ochotna financovat.“

Objektivní koncepty chudoby

Objektivní koncepty chudoby jsou založeny na objektivních aspektech situace chudých, kdy objektivita je vnímána jako hranice chudoby, která se určuje zvenčí. Z obecného hlediska není chudoba spojována se závislostí na těch, kteří jsou považováni za chudé. V souvislosti s objektivní chudobou má vliv na sociální situace a funkci státu sociální a politický konsensus. (Mareš, 1999)

Subjektivní koncepty chudoby

Jsou založeny na hodnocení vlastních životních zkušeností. Subjektivní pohled osob na jejich chudobu je v korelaci s objektivními faktory, kam řadíme příjem nebo velikost rodiny. V subjektivních konceptech se projevuje jak situace těch, kteří se považují za chudé, tak i aspirace obyvatelstva. Data z různých výzkumů ukazují, že 60 – 70 % starých lidí, žije pod subjektivní hranicí chudoby. (Mareš, 1999)

1.2 Příčiny chudoby

Mezi příčiny řadíme politické, ekonomické a sociální, demografické a environmentální.

Politické příčiny

1. Ozbrojené konflikty – válečné konflikty, které svou přítomností brání rozvoji země a způsobují její zadluženost. Nastává tak úbytek finančních, lidských a přírodních zdrojů. (Heczková, 2012)
2. Nedůsledné embargo na dovoz zbraní – v zemích, které se dostaly do válečného konfliktu nastávají problémy nedodržováním zákazu obchodování se zbraněmi. Tuto situaci neovlivní ani vědomí, že nedostatek zbraní a střeliva by vedl k rychlému ukončení válečného konfliktu. (Heczková, 2012)
3. Vysoce korupční prostředí – korupce svým působením demotivuje člověka ve svém osobním rozvoji a zároveň podporuje nízkou politickou kulturu. Dalším problémem korupce je odčerpávání finančních zdrojů, které se mohou použít při rozvoji země. (Heczková, 2012)
4. Autoritářské a diktátorské režimy – země s autoritářskými a diktátorskými režimy se potýkají s vysokým rizikem investic z důvodu nízkého vymáhání práva a lidsko-právních norem. (Heczková, 2012)

Ekonomické a sociální příčiny

1. Vysoká zadluženost rozvojových zemí – finance, které jsou důležité pro ekonomický a sociální rozvoj jsou využívány ke splácení dluhů a úvěrů. Na druhou stranu finanční zdroje, které by mohly pomoci se splácením dluhů, jsou používány k financování dodávek zbraní a neefektivních projektů. (Heczková, 2012)
2. Nestálé ceny přírodních zdrojů – nízká sociální a ekonomická stabilita spojená s nízkým potenciálem pro místní nebo zahraniční investice je ovlivněna kolísajícími cenami přírodních zdrojů a zemědělských produktů. (Heczková, 2012)
3. Vysoká nezaměstnanost a absence záchranné sociální sítě – sociální a ekonomická nestabilita se objevuje z důvodu nezaměstnanosti. Zároveň přibývá chudinských čtvrtí a zvyšuje se výskyt kriminality. (Heczková, 2012)
4. Kulturní a náboženské tradice – zapojování určitých vrstev společnosti do ekonomických struktur země je významně ovlivněno kulturními a náboženskými tradicemi. Například ženy v islámských státech mohou vykonávat jen některá povolání. (Heczková, 2012)
5. Nedostatečná zdravotní péče a výskyt závažných onemocnění – nižší ekonomická výkonnost země a vyšší dětská úmrtnost jsou přímo ovlivněny nedostatečnou zdravotní péčí, naopak nepřímý vliv se objevuje v rámci vyšší porodnosti a nižší střední délky života. Rodiny a jednotlivci se potýkají s problémy vysokých nákladů na zdravotní péči. (Heczková, 2012)
6. Nedostatek vzdělání a kvalitních pracovních sil – na nízký potenciál investic, které mohou přispět rozvojem zemím k jejich rozvoji, vytváří nízká úroveň vzdělání. (Heczková, 2012)
7. Nedostatečná dopravní a technická infrastruktura – nižší možnost investic a soukromého podnikání je ovlivněna nevyhovující a nedostatečnou dopravní a technickou infrastrukturou. (Heczková, 2012)

Demografické příčiny

1. Vysoká hustota obyvatelstva – znečišťování životního prostředí společně s nízkou dostupností a rychlým čerpáním zdrojů je ovlivňováno zvyšující se hustotou obyvatelstva. (Heczková, 2012)
2. Vysoká porodnost – s rostoucím počtem dětí klesají možnosti rodiny investovat do vzdělání, hygieny, zdraví nebo bydlení. (Heczková, 2012)

Environmentální příčiny

1. Půdní degradace a odlesňování – ekonomický propad země společně se zvyšováním migrace do měst je způsoben půdní degradací, která snižuje množství zemědělské produkce. Nedostatek přírodních zdrojů a změny klimatických podmínek vznikají v důsledku masivního odlesňování. (Heczková, 2012)
2. Znečištěné prostředí – příčinou zvyšování úmrtnosti a onemocnění obyvatel je znečištění zdrojů pitné vody a ovzduší. Se znečištěním prostředí se pojí vysoké náklady na lékařskou péči nebo pojištění lidí. (Heczková, 2012)
3. Změna klimatu – dlouhodobé období sucha, zvyšování výskytu tropických hurikánů nebo změny srážkových režimů mají vliv na snižování zemědělské produkce, ekonomické stability a úbytek přírodních zdrojů. (Heczková, 2012)
4. Přírodní katastrofy – např. povodně, opakující se období sucha, hurikány nebo zemětřesení zasahují ve větší míře některá území. Tyto přírodní katastrofy vedou kromě ztráty obydlí a úmrtí obyvatelstva také k ekonomické nestabilitě a snižují možnosti investice. (Heczková, 2012)

1.3 Důsledky chudoby

Mezi hlavní důsledky chudoby se řadí bída, hlad a předčasná úmrtí, nemoci, vysoká dětská úmrtnost, nízká střední délka života nebo negramotnost. S bídou se pojí kriminalita a lidé se stávají součástí obchodu s orgány, lidmi nebo dětskými otroky. Lidé nacházejí plané naděje v migraci z vesnic do měst nebo v rámci států a kontinentů,

kteřá poskytuje naději na lepší život a budoucnost. V rámci relativně bohatších zemí dochází k vyloučení chudých ze společnosti. Při rozdělení společnosti může docházet k nepokojům. Samotné důsledky se později mohou stát příčinami chudoby. Důsledky se projevují v oblasti zdraví, vzdělání, přístupu ke službám, bezpečnosti nebo formou sociálního vyloučení.

Za hlavní příčinu hladu se považuje chudoba, protože lidé nemají dostatek peněz, aby si koupili dostatečné množství jídla nebo pořídili zemědělské vybavení a osivo. Chudoba brání zajištění potravinové bezpečnosti, která zajišťuje přístup k potravinám bohatých na živiny a zdravotně nezávadným. (rozvojovka.cz, 2011 [online])

Díky šíření demokracie na celém světě došlo ke snížení výskytu velkých hladomorů, které nejvíce zasahovaly obyvatele zemí s komunistickým režimem nebo žijících v koloniálních říších, starých kmenových společnostech nebo jiných diktátorských režimech. Z tohoto vyplývá, že hlad nezpůsobuje nedostatek potravin, ale diktátorství vlád, které se nestarají o své obyvatelstvo, vedou války a ničí výrobu společně s obchodem. (Norberg, 2006)

Zdraví

Základní problém spojovaný s chudými lidmi na celém světě je absence zdraví. Lidé tak ztrácejí možnost prožít dlouhý a kvalitní život. Dochází k úmrtí milionů lidí ročně, kteří nemají přístup nebo finanční prostředky na kvalitní zdravotní péči, která je v moderním lékařství samozřejmostí. Nejčastějšími příčinami úmrtí jsou vysoká úmrtnost matek i dětí po porodu a také dětí ve věku do 5 let. Dále se jedná o nemoci způsobené závadnou vodou nebo zápal plic, tuberkulózu a malárii. Především v oblasti subsaharské Afriky se s chudobou pojí pandemie HIV/AIDS a došlo k poklesu střední délky života na 30 let. (Volfová, 2004)

Vzdělání

Kvůli nedostatku finančních prostředků, kvalitních učitelů, školních pomůcek a celkové chudobě lidí, kteří své děti posílají spíše do práce než do školy, se objevuje až padesátiprocentní ngramotnost a školství je v katastrofálním stavu. V rámci indexu

lidské populace se měří vzdělání podílem dospělé populace, která umí číst a psát. (Volfová, 2004)

Přístup ke službám

Hlavním problémem je, že služby jsou v mnoha částech rozvojového světa neadekvátní a často nedostupné. Další komplikací jsou poplatky za služby včetně základního školství a zdravotní péče, které byly zavedené vládami rozvojových zemí jako důsledek programů strukturálních úprav v 80. letech 20. století. (Volfová, 2004)

Strukturálních úprav se účastnily téměř všechny rozvojové země, jelikož tak získaly půjčky, které potřebovaly. Rozvojové země se postupně začínaly ztrácet ve spirále zadlužení, protože peníze, které si půjčovaly, potřebovaly na splácení předešlých závazků. (Linder, Strnad, 2006)

Poplatky za služby jsou pro lidi, kteří žijí z jednoho dolaru na den a na osobu, příliš vysoké. Obyvatelům venkova komplikuje přístup ke službám mnoha kilometrová vzdálenost úřadů, ke kterým se lze dostat pouze pěšky. Lidé úřadům nedůvěřují, protože se setkávají s neochotou poskytnout jim služby. (Volfová, 2004)

Bezpečnost

Bezpečnost lidí v rozvojovém světě je narušována gangy, které se vyskytují v chudinských městských čtvrtích a které chudé a ohrožené obyvatele mohou ještě více zbídačit nebo dokonce ohrozit na životě. Realitou také zůstává, že chudí lidé se stávají oběťmi přírodních katastrof nebo při vypuknutí válečného konfliktu. Lidé se také potýkají se sníženou schopností reagovat na změnu, například mají lidé problém uplatnit se v novém zaměstnání při ztrátě předešlého. (Volfová, 2004)

Sociální vyloučení

Nevztahuje se jen na jedince, ale na celou skupinu lidí. Jedná se o přímý a nepřímý mechanismus, který zabraňuje skupině začlenit se do společnosti. Chudí lidé jsou nejpočetnější vyloučenou skupinou, protože se nemohou finančně podílet na chodu společnosti. Mnohdy jde také o národnostní menšiny, které jsou kvůli odlišnému

náboženství, jazyku nebo barvě pleti diskriminovány. Obě skupiny jsou tak úzce spjaté, jelikož sociálně vyloučené národnostní menšiny jsou zároveň v průměru chudší než většina obyvatelstva. (Volfová, 2004)

Sociální vyloučení je často spojováno se zbavováním občanství zejména v oblastech komfortu a životních šancí. Také může způsobit omezení podílet se na rozhodování a to i v rámci svého života. (Mareš, 2000)

1.4 Měření chudoby

U chudoby měříme vždy její určitý koncept. Cílem měření chudoby je hranice chudoby, pod kterou je chudoba jedinců dané společnosti nepřijatelná. Rozlišuje se hranice analytická a politické nebo existenční minimum. Existenční minimum slouží jako základ pro sociální podporu. (Mareš, 1999)

Měření chudoby v kontextu příjmů

Relativní hranice chudoby jsou definované podle příjmů, kterých se dosahuje. Hranice chudoby, která se odvozuje podle příjmů, může mít několik podob. (Mareš, 1999)

a) hranice chudoby podle příjmového rozložení společnosti

- Průměrný příjem – v tomto případě je vznik chudoby ovlivněn nižší hodnotou, než je 60 % stanoveného průměrného příjmu.
- Medián příjmového rozložení v určité společnosti – podílem mediánu, což je střední hodnota příjmu, se ve standardizovaném příjmu určuje hranice chudoby. Nejčastěji se jako hranice chudoby uvádí 50 % příjmového mediánu domácnosti v daném státě. (Mareš, 1999)

b) hranice chudoby podle uznaného minimálního standardu

- Příjem poměřovaný úrovni sociální podpory
- Životní minimum – stát ho garantuje pomocí sociálního zabezpečení. (Mareš, 1999)

Měření chudoby v kontextu spotřeby a výdajů

Absolutní míry

Pro měření chudoby se kromě příjmů používají také výdaje.

a) přístup k chudobě z hlediska základních potřeb

Hranice chudoby se stanovovaly podle nákladů nutných k uspokojení základních životních potřeb, které jsou srovnávány s materiálními potřebami. Za nejdůležitější základní potřeby podle Maslowovy pyramidy potřeb se považují hlavně fyziologické potřeby. (Mareš, 1999)

b) koš zboží

V tomto případě se hranice chudoby nestanovuje podle služeb, které plní základní potřeby, ale za pomoci kalkulace minimální částky, která je důležitá pro jejich uspokojení. (Mareš, 1999)

c) podíl výdajů na stravu v celkových výdajích

Strukturou výdajů různě příjmových rodin se zabýval Engel¹. Zjistil, že domácnosti s nízkým příjmem utratí vyšší podíl příjmu za nezbytné potřeby. Tento podíl s růstem příjmu klesá. (Mareš, 1999)

¹ Ernst Engel byl německý statistik a autor Engelova zákona zaměřeného na spotřební výdaje v domácnosti.

Relativní míry

Jedná se o návaznost na relativní definici chudoby a zaměřují se na deprivaci životního stylu.

Měření deprivace

Známa přímá míra spotřeby je Townsendův Index mnohonásobné deprivace, jedná se faktory, které charakterizují nedostatek. Mezi tyto faktory, kromě potřeby jídla, odívání a bydlení, řadíme také to, kde a jak žijeme, pracujeme a trávíme volný čas. (Mareš, 1999)

Townsend (in Mareš, 1999) v rámci indexu deprivace rozlišuje materiální a sociální deprivaci. Hranice chudoby se v tomto případě měří porovnáváním s příjmem, který je násobkem velikosti nároku na sociální podporu.

1.5 Indexy chudoby

1.5.1 Index lidského rozvoje (Human development index, HDI)

Od roku 1990 je tento index součástí systému OSN a má za cíl rozvoj člověka z hlediska rozvojového úsilí. HDI je složen z hrubého domácího produktu na osobu, úrovně dosaženého vzdělání a délky života, která je očekávána. (Silný, 2011) Pákistánský ekonom Mahbub ul Haq je hlavním zakladatelem indexu lidského rozvoje, zároveň se na jeho vývoji později podílel Amartya Sen² (Syrovátka, 2008).

1.5.2 Index základních schopností (Basic Capabilities Index, BCI)

Index byl zaveden koalicí Social Watch jako alternativní způsob monitorování chudoby ve světě a je založen na schopnosti jednotlivce získat přístup ke službám, které jsou důležité pro jeho přežití a zachování lidské důstojnosti. „*Index BCI je průměrem*

² Amartya Sen byl indický ekonom a filozof, který v r. 1998 získal Nobelovu cenu za ekonomii za své práce o teorii lidského rozvoje a mechanismech vzniku chudoby.

ze tří indikátorů: 1) úmrtnost dětí do pátého roku života, 2) reprodukční zdraví, tj. zdraví matek a novorozenců, a 3) úroveň vzdělání (měřená pomocí kombinace zápisu dětí ve školním věku do prvních tříd a podílu těch, které dosáhnou pátého ročníku).“
(Zpráva Social Watch, 2010)

1.5.3 Index genderové spravedlnosti (Gender Equity Index, GEI)

Stejně jako index základních schopností byl index genderové spravedlnosti vytvořen koalicí Social Watch. Jeho cílem je zviditelnění situace genderové nerovnosti v jednotlivých zemích, která je měřitelná a monitorovaná v průběhu času. Pomocí GEI je možné země klasifikovat a řadit podle výběru ukazatelů genderové nerovnosti, mezi které patří vzdělání, socioekonomické postavení a podíl na moci. (Zpráva Social Watch, 2009)

2 Chudoba v rozvojových zemích

Tato kapitola popisuje, které země jsou rozvojové a jaké rozdíly jsou mezi chudobou ve městech a vesnicích. Dále se zaměřuje na globální nerovnost, pastí přinášející chudobu a Rozvojové cíle tisíciletí.

2.1 Rozvojové země

Rozvojové země bývají označovány jako rozvojový svět a zahrnují většinu států Asie, severní a subsaharské Afriky, Latinské Ameriky, Oceánie i některé země východní a jihovýchodní Evropy. Společným ukazatelem těchto zemí je nízká úroveň socioekonomického rozvoje. S rozvojovými zeměmi bývá spojována koloniální minulost, chudoba, ngramotnost, epidemie, války a hladomory. Hospodářství těchto zemí je založené na zemědělské produkci, většinou také nejsou schopny konkurovat vyspělým ekonomikám na globálním trhu. Pro rozvojový svět vzniklo několik dalších označení, např. Třetí svět, země globálního Jihu nebo státy G77. (Dušková, 2011)

Název Třetí svět se začal objevovat v druhé polovině 20. století, kdy během studené války docházelo k rozdělení mezinárodního politického systému do tří skupin států neboli světů. Do Prvního světa byly řazeny západní kapitalistické země, do Druhého světa patřily státy východního socialistického bloku a za Třetí svět se považovaly méně rozvinuté země. (Dušková, 2011)

Pokud se země Třetího světa porovnávají s průmyslovými zeměmi, rozdíl se projevuje v chudobě. Převážná většina obyvatel stále žije tradičním způsobem života a na vesnici. Dochází k postupné urbanizaci, kdy se hospodářský a kulturní život přesouvá do velkých měst. Změny probíhají i v zemědělství a plodiny se neponechávají pro místní spotřebu a produkují se pro světový trh. (Giddens, 1999)

Od konce 20. století se objevují termíny globální Sever a Jih. Mezi globální Sever se řadí například USA, Kanada nebo bohaté rozvinuté státy Evropy. Globální Jih označuje rozvojový svět, který se nachází jižně a jihovýchodně od světa rozvinutého.

I v tomto rozdělení se mohou objevit výjimky, jako jsou rozvinuté státy Austrálie či Nový Zéland na jihu nebo rozvojové státy Mongolsko a Haiti na severu. (Dušková, 2011)

Skupinu zemí G77 původně tvořilo 77 rozvojových zemí, počet těchto zemí se v průběhu let zvýšil, ale název zůstal zachován. Mezi hlavní cíle skupiny G77 patří poskytovat rozvojovým zemím možnost vyjádřit se k otázkám mezinárodní politické důležitosti, podporovat společné ekonomické zájmy. Důležité je také posílení společné vyjednávací síly v hlavních ekonomických záležitostech OSN a podpora vzájemné rozvojové spolupráce mezi rozvojovými zeměmi. (Dušková, 2011)

Dalším možným dělením rozvojových zemí je na nejméně vyspělé země často označované jako čtvrtý svět a málo vyspělé země. Hlavními parametry nejméně vyspělých zemí, které jsou definované Ekonomickým a Sociálním fondem OSN jsou nižší hrubý národní produkt než 750 USD na hlavu během tří po sobě jdoucích letech, špatné sociální podmínky zejména v oblasti dostupnosti zdravotní péče nebo vzdělání a nakonec zranitelnost v oblasti ekonomiky v závislosti na změnách cen zemědělských výrobků nebo procentuálním množstvím lidí, kteří se museli odstěhovat z důvodu přírodní katastrofy nebo války. Jde o nejchudší země třetího světa a potýkají se s mnoha problémy, mezi které patří nízká úroveň industrializace, špatná infrastruktura nebo nízká socioekonomická úroveň. (Hoch, 2007)

2.2 Venkovská chudoba

Až 70 % chudých lidí na celém světě podle odborníků žije na venkově a musí si živobytí obstarávat pěstováním zemědělských plodin a chovem dobytka, což je velmi vyčerpávající a nepřináší velké finanční ohodnocení (Exnerová, Volfová, 2008). Chudoba těchto lidí je spojena s podvýživou, nedostatkem vzdělání, nízkou střední délkou života nebo nekvalitním bydlením (Giddens, 1999). Zvyšování produktivity společně s pěstováním nových, výnosnějších a odolnějších plodin se stalo nástrojem pro boj s venkovskou chudobou (Exnerová, Volfová, 2008).

Nevyzpytatelnost počasí zejména záplavy, které postihují převážně jižní a jihovýchodní Asii, a sucha vyskytující se v mnoha afrických zemích, být příčinou hladomoru a vedou ke snaze omezit závislost obyvatelstva na zemědělské výrobě. Snižování závislosti na zemědělských plodinách je závislé na množství investic v rámci celkového rozvoje venkova. Zároveň je důležité nalézt více možností zaměstnání obyvatel venkova mimo zemědělství. (Volfová, 2004)

Ve venkovských oblastech žijí až tři čtvrtiny obyvatel, které zasáhla chudoba i hlad a nevlastní žádnou půdu nebo příliš malé pozemky (Jeníček, Foltýn, 2010). Nerovné a nespravedlivé rozdělení půdy je bráno jako příčina chudoby zejména v oblasti Latinské Ameriky (Exnerová, Volfová, 2008). Prostřednictvím zemědělských reforem může dojít k formalizaci vlastnických práv, které pomáhají lidem mnoha způsoby. Mezi tyto způsoby se řadí mezigenerační majetková hodnota půdy, která vznikla pomocí přenosových práv s tržní hodnotou půdy. Další možností jsou malé farmy, které vlastní rodiny a jejich produktivita je vyšší než u ostatních velkých farem, zároveň příjmy farem a vyšší kvalita výživy celé rodiny jsou ovlivněny přístupem k půdě. Spravedlivého rozdělení příjmů a prosperity lze dosáhnout zejména zákonnými vlastnickými právy pro ženy. Současně je pomocí vlastnických práv kladen větší důraz na kvalitu životního prostředí. (Jeníček, Foltýn, 2010)

2.3 Městská chudoba

Městskou chudobu představují chudinské čtvrti, které jsou izolovány od ostatních městských částí a projevují se viditelně horší životní úrovní. Tyto čtvrti jsou spojovány s vysokou koncentrací obyvatelstva, vysokou nezaměstnaností, nízkou vzdělaností, vysokým procentem onemocnění, které souvisí s nízkou úrovní zdravotní péče, vysokou kriminalitou společně s nebezpečím bezprostředního ohrožení na životě, a také se sociálním vyloučením komunit. (Volfová, 2004)

V souvislosti s městskou chudobou je potřebné vymezit si pojem urbanizace chudoby, jde o vztah mezi chudobou a městskou populací v rozvojových zemích. Kromě migrace obyvatel do měst se urbanizace chudoby týká ubývání počtu vesnic, které se

nachází v okolí měst a zároveň jde o přirozený přírůstek ve městech. Objevuje se propojení mezi městskou a vesnickou chudobou, kdy podnikání měst je závislé na poptávce vesnic a odbyt zemědělských produktů závisí na možnostech přístupu k městským trhům. (Kubelková, 2008)

Města se od venkova liší svou lepší úrovní v oblasti zásobování vodou, kanalizace a zdravotnictví. Zároveň ve městech žije méně podvyživených lidí a výhodou jsou lepší podmínky pro získání vzdělání. (Lomborg, 2006)

Za extrémní verzi chudoby ve městech se považuje život ve slumech. V Latinské Americe se slum nazývá Barrio. Ve čtrnácti městech na světě přesáhl počet obyvatel 15 milionů, z toho 9 měst se nachází v rozvojových zemích, hlavně v oblastech Jižní a Jihovýchodní Asie. Obyvatelé slumů z celkového počtu lidí žijících ve městech tvoří dvě pětiny v Číně a Indii, sedmdesát procent v oblasti subsaharské Afriky a asi polovina obyvatel v jižní Asii. (Sobotová, 2010)

Slumy se vyskytují v rozvojových zemích ve středně velkých nebo velkých městech a jde o neformálně obydlené lokality nejchudšími nebo sociálně vyloučenými lidmi, kteří nemají přístup k základním veřejným službám, žijí ve špatných životních podmínkách v provizorně postavených příbytcích ze dřeva, plechu, kartonu nebo plastu a často nemají žádné hygienické zázemí. (Dušková, 2011)

V průběhu let se hledala různá řešení života ve slumech. V 80. letech 20. století se prosazovalo okamžité srovnání slumu se zemí a vysídlení jeho obyvatel, což se vzápětí přestalo praktikovat. Světová banka společně s vládami konkrétních zemí viděla řešení v podpoře projektů pro zlepšení života ve slumech. Jednalo se o podporu komunit a stavbu nových domů a hygienických zařízení ve slumech. Toto řešení se potýkalo s problémem vlastnických práv na pozemky, na kterých se nacházely slumy. Nyní stojí na těchto pozemcích luxusní hotely. Dalším řešením, na které se vlády zaměřují, je přesídlování obyvatel slumů do náhradních sídlišť. Přesídlování však není udržitelným řešením a je nutné hledat řešení jiná. (Sobotová, 2010)

2.4 Globální nerovnost

Velké rozdíly nastávají mezi společnostmi různých zemí, mezi vyspělými a bohatými zeměmi a chudými rozvojovými zeměmi. Hlavním cílem rozvoje ve světě je boj s chudobou a zmenšování nerovnosti. V souvislosti s ekonomickou nerovností se rozvoj projevuje větším počtem pracovních příležitostí a inkluzí chudých. (Suša, 2003)

Nerovnováha se objevuje v různých oblastech a má různý původ, podoby i dopady. Avšak v rámci nerovností dochází ke vzniku konfliktů, které v případě, že se nezačnou včas řešit, povedou ke krizi. Globální nerovnováhu lze odstranit za pomoci strukturálních změn v ekonomikách, které jsou příčinou nerovnováhy. Tyto změny musí probíhat dlouhodobě. (Ernst, Wahl, 2010)

Globální nerovnováha se potýká s nerovnoměrným vývojem populace, kdy v rozvinutých zemích je stav populace stabilní a postupně klesá, v zemích rozvojových populace i nadále roste. Růst populace způsobuje větší zátěž na přírodní zdroje a ekonomiku a klesají možnosti zajistit obyvatelstvu zaměstnání, vzdělání nebo základní životní potřeby. (Chlebeček et al., 2008)

V rámci růstu populace dochází k přelidněnosti, která je chápána jako stav, kdy se lidé nemohou uživit bez přečerpání zdrojů a ohrožení přírody. Přelidněnost se tak stává jednou z hlavních překážek zvýšení životní úrovně lidí v rozvojových zemích. (Podracký, 2003)

K odstranění nerovnosti je důležitá pomoc bohatých zemí a zároveň také úsilí chudých států. Nejedná se jen o zlepšení materiální úrovně, ale také jde o kontrolu, zda změna pomohla nejchudším vrstvám. Zdroj bohatství a jeho využití ovlivňuje také růst světové populace. Růst populace je tak jednou z překážek zvýšení životní úrovně lidí v rozvojových zemích. (Huddleston, 1991)

Výhodou hustěji zabydlených oblastí je ubývání nejzávažnějších nemocí, mezi které patří malárie nebo spavá nemoc. Tím, že mají lidé svá obydlí blízko sebe, ubývá mokřin, kde se objevují komáři a mouchy, které nemoci přenášejí. (Lomborg, 2006)

2.5 Pasti chudoby

Rozvojové země zasažené chudobou se potýkají s mnoha problémy a zásadní riziko představují pasti chudoby, které zabraňují rozvoji nejchudším zemím.

S pastmi chudoby se potýkají země patřící mezi miliardu nejchudších, které za ostatními pěti miliardami zemí zasažených chudobou výrazně zaostávají. Jako pasti chudoby jsou popisovány past konfliktu, past přírodních zdrojů, země bez přístupu k moři a špatná vláda v malé zemi. (Collier, 2007)

Země na dně sice koexistují s jednadvacátým stoletím, obklopuje je ale realita století čtrnáctého: občanská válka, epidemie, nevzdělanost. Jsou soustředěny v Africe a střední Asii a ostatní jsou různě roztroušeny po celém světě. (Collier, 2007, s. 19)

Podle Colliera (2007) je jádrem pastí chudoby Afrika, která tvoří 70 % z miliardy nejchudších a zbytek tvoří ostatní státy. Do miliardy nejchudší je zařazeno padesát osm zemí, jejichž společným znakem je to, že jsou malé. Očekávaná délka života v těchto zemích je 50 let, kojenecká úmrtnost dětí před prvním rokem života činí 12 procent a 36 procent tvoří děti ohrožené dlouhodobou podvýživou. Spodní miliarda lidí se postupně začleňuje do světové ekonomiky prostřednictvím migrace, která má pro tyto lidi poštovní charakter. Migrace ze zemí spodní miliardy se nejvíce týká lidí vzdělaných a postupně se bude zrychlovat, protože se lidé budou stěhovat za svou rodinou.

Past konfliktu

Pro země spodní miliardy je hlavním problémem forma konfliktu, se kterým se potýká. Může se jednat o prudké a opakující se vnitřní vládní spory, pokud mají tyto spory trvání delšího charakteru, jde o občanskou válku, naopak při rychlém průběhu jde o státní převrat. (Collier, 2007)

Občanskou válku zažilo nebo je stále její součástí asi 73 % rozvojových zemí. Přestože občanská válka vede ke snižování příjmů daného státu, v důsledku snižování příjmů k ní naopak dochází. Další možností vzniku občanské války je pomalý ekonomický růst, který má v horším případě podobu stagnace nebo úpadku. V souvislosti s občanskou válkou mohou nízké příjmy znamenat chudobu a nízký růst,

beznaděj. Další spojitost má s občanskou válkou má vývoz surovin, například ropy nebo diamantů. (Collier, 2007)

Past přírodních zdrojů

Objevení cenných přírodních zdrojů v chudých zemích může souviset s pastí konfliktu anebo vytváří samostatnou past. V zemích spodní miliardy je zastoupeno přibližně 29 % lidí, kteří žijí ve státech bohatých na přírodní zdroje. Prokletí přírodních zdrojů je spojováno s takzvanou holandskou nemocí, při níž se měna daného státu zhodnocuje vůči ostatním měnám a tato situace nastává při vývozu přírodních zdrojů. Z tohoto důvodu dochází ke ztrátě konkurenceschopnosti u produktů, které by mohly vést k rozvoji technologického pokroku. Za nejdůležitější přírodní zdroj je považována ropa. Důležitým krokem je šíření demokracie do zemí, které exportují ropu. U některých zemí, jako je například Indonésie, Mexiko, Nigérie nebo Venezuela došlo k demokratizaci ropných ekonomik bez jakéhokoliv nátlaku. (Collier, 2007)

Země bez přístupu k moři

Vnitrostátní země, které nemají přístup k moři, se potýkají s problémem zapojit se s výrobky náročnými na přepravu do světového obchodu z důvodu špatného dopravního spojení s pobřežím. Kromě přístupu k moři je hlavní otázkou jaké má vnitrostátní země sousedy. Pro srovnání lze použít jako příklad Švýcarsko a Ugandu, kdy Švýcarsko nemůže být od trhu odloučeno, nejenže okolní státy mu poskytují možnosti transportního koridoru na zámořské trhy, ale zároveň ho tvoří sami švýcarské trhy. Naproti tomu sousedními státy Ugandy jsou Keňa, která stagnuje, Súdán potýkající se s občanskou válkou, genocidou zasažená Rwanda, zcela zhroucené Somálsko, dějinami tragicky zasažena demokratická republika Kongo a nakonec Tanzanie, která na Ugandu v minulosti zaútočila. (Collier, 2007)

Špatná vláda malých zemí

Ekonomickou výkonnost států ovlivňuje způsob vlády a kvalita hospodářské politiky v daném státě. Existují však značné rozpory v následcích správné nebo špatné

vlády, působením správné vlády společně s využitím dobrých hospodářských kroků dochází k urychlení růstu, což je omezeno hranicí asi 10% udržitelného růstu, poté se země nemůže nějak výrazněji rozvíjet. V opačném případě špatná vláda společně s nesprávnými hospodářskými kroky vede k velmi rychlému zničení ekonomiky státu. (Collier, 2007)

2.5.1 Dluhová problematika

Dluhová krize zasahuje rozvojové země a některé ekonomicky středně silné země déle než čtvrt století, což vede nejen k neschopnosti se dále ekonomicky rozvíjet, ale také k omezování možnosti vzdělání, uspokojování základních životních potřeb a zároveň jde o hlavní příčinu úmrtí sto tisíců lidí na hlad a podvýživu každý den (Tožička, Silný, 2007). Obecné příčiny dluhových problémů zahrnují vnitřní a vnější faktory, do vnitřních faktorů se řadí nezodpovědné spravování veřejných financí nebo chybné nastavení politiky zahraničí a obchodu, na druhou stranu jako faktory vnější se uvádí postupný vývoj v oblasti měnových kurzů a úrokových sazeb ve světě. Vynutitelnost práva společně s nároky na vlastnictví, prostředí v zemi vhodné pro podnikání nebo prostředí vhodné pro investice jsou další možné faktory ovlivňující dluhovou krizi. (Tožička, Lebeda, Chlebeček, 2008)

V 80. letech 20. století se objevil takzvaný Volckerův šok, pojmenovaný po Paulu Volckerovi řediteli Americké centrální banky, tímto termínem je označováno výrazné zvýšení úrokové sazby ve Spojených státech amerických, a to až na 21 %, Volckerův šok nazývaný dluhová krize nebo dluhový šok ve velké míře zasáhl rozvojové země, které se musely zavázat dalšími půjčkami z důvodu nárůstu úrokových splátek jejich zahraničních dluhů. (Klein, 2007)

Důležitou roli v dluhové problematice hrají mezinárodní finanční instituce, mezi které patří Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund, IMF), jehož náplní je úprava finanční a měnové politiky států, Skupina světové banky (World Bank Group) zabývající se rozvojovými projekty a Světová obchodní organizace zabývající se problematikou mezinárodního obchodu (Ehl et al., 2008). Součástí světové banky je pět

institucí, mezi které patří Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, Mezinárodní finanční korporace, Mezinárodní asociace pro rozvoj, Multilaterální agentura pro investiční záruky a Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů. Hlavním cílem jednotlivých institucí světové banky je pomocí posílení ekonomik chudých zemí snížit chudobu, dalším jejím úsilím je pro investice, pracovní příležitosti a udržitelný rozvoj zemí vytvořit vhodné podmínky. (Informační centrum OSN v Praze, 2000)

Hlavním věřitelem, který se věnuje chudým zemím a jejich financím je Mezinárodní měnový fond, který sídlí ve Washingtonu. MMF urovnává situace, do kterých se dostávají chudé země, protože nemohou platit za dovoz nebo splácet dluhy západním věřitelům. MMF tuto situaci řeší pomocí sestavení splátkového kalendáře a poskytuje vládám tzv. krátkodobé půjčky na dobu dvou až čtyř let pro vyrovnání finančního nedostatku. (Easterly, 2010)

Původním zaměřením MMF bylo rozšiřování hospodářské politiky pomocí zvyšování výdajů, snižování daní nebo v rámci ekonomiky snižování úrokových sazeb, avšak nyní MMF finanční prostředky poskytuje v případech, že se země rozhodnou podílet se na poklesu ekonomiky, zejména v oblasti zvýšení daní nebo úrokových sazeb (Stiglitz, 2003). Pro MMF jsou důležité jeho vlastní zájmy, a proto přidává ke smlouvám o půjčkách podmínku, která vládám zadlužených zemí ukládá povinnost přednostně splácet dluh Mezinárodnímu měnovému fondu. MMF se také zaměřuje na půjčování financí zemím na splácení starých dluhů a slibuje zvyšování HDP nebo vývozu surovin. (Easterly, 2010)

Půjčky Mezinárodního měnového fondu se dělí na krátkodobé a střednědobé. Střednědobými půjčkami se zabývaly Programy strukturálních úprav (Structural Adjustment Programs, SAP), jejichž hlavním cílem je zajistit makroekonomickou stabilizaci, hospodářskou liberalizaci a privatizaci veřejných služeb. V současnosti SAP začíná být nahrazován Strategiemi snižování chudoby (Poverty Reduction Strategy Papers – PRSP), které prosazují flexibilní jednání a princip národní kontroly. (Ehl et al., 2008)

PRSP usiluje o strategii, která chudým zemím pomáhá zajistit udržitelný růst a podstatné snižování chudoby, důležité je definovat výsledky snižování chudoby, kterých chce daná země dosáhnout a jaké klíčové akce je potřeba podniknout (WHO, 2015).

Problém nastává, pokud se úředníci MMF rozhodnou pro dálkové, ale zároveň detailní řízení ekonomik států (Norberg, 2006). Obyvatelé nejchudších zemí jsou odkázáni na splácení úroků a nezbyvají jim prostředky na zajištění zdravotní péče a boj s pandemiemi, jako jsou HIV/AIDS, tuberkulóza nebo malárie (Tožička, Silný, 2007). Možnosti řešení dluhové situace jsou strategie jednou a dost, kdy po odepsání dluhu by byla konkrétní země poučena, že k dalšímu odepsání už nedojde. Další alternativou je zrušení veškerých dluhů bez možnosti získání opětovného úvěru. Investoři a mezinárodní kapitálové trhy by se tak staly jedinými možnostmi, jak získat finanční prostředky. (Norberg, 2006)

2.6 Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals)

V rámci summitu tisíciletí, který proběhl v roce 2000, se 191 členských států Organizace spojených národů zavázalo splnit osm rozvojových cílů do roku 2015. Rozvojové cíle tisíciletí se zaměřují na odstranění extrémní chudoby a hladu, dosažení základního vzdělání pro všechny, prosazování rovnosti pohlaví a posílení role žen ve společnosti, snížení dětské úmrtnosti, zlepšení zdraví matek, boj s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi, zajištění udržitelného stavu životního prostředí a budování světového partnerství pro rozvoj. (Informační centrum OSN v Praze, 2005)

1. cíl – Odstranění extrémní chudoby a hladu

Hlavním úkolem prvního cíle je snížení chudoby na polovinu do roku 2015, a to u lidí, kteří mají k dispozici jeden dolar na den a na osobu. Další úkoly souvisí se zajištěním plné a produktivní zaměstnanosti a důstojné práce všech včetně žen i mladých lidí a zajištění snížení počtu hladových lidí na polovinu. (Tožička, 2009)

Od roku 1990 došlo ke snížení chudoby lidí žijících za méně než jeden dolar denně na osobu na 22 % a to do roku 2010, a tak byl tento úkol naplněn pět let před

stanoveným termínem, avšak ke snižování docházelo nerovnoměrně a státy subsaharské Afriky a jižní Asie zaostávají za ostatními rozvojovými zeměmi. Zároveň podíl lidí žijících v extrémní chudobě klesl z 1, 9 miliard na 1, 2 miliardy. (MDG, 2014)

2. cíl – Dosáhnout základního vzdělání pro všechny

Důležitým úkolem je zajištění dokončení základního vzdělání pro dívky i chlapce kdekoliv na světě do roku 2015. Umožnění přístupu ke vzdělání je jedním ze základních lidských práv a podílí se na snižování chudoby a nerovnosti nebo na podpoře lepšího zdraví. Hlavním problémem neschopnosti zajištění základního vzdělání pro všechny je přetrvávající nerovnost mezi dívkami a chlapci. (Tožička, 2009)

Z hlediska chudoby nemají nejchudší země ani přístup k základnímu vzdělání, a to z důvodu vysokých nákladů, které musí rodiny vynaložit, aby děti mohly školu navštěvovat, zároveň v řadě případů vzdělání nepřináší ani žádné výnosy. Postupně však dochází k poklesu negramotnosti, zatímco v 50. letech 20. století v rozvojových zemích negramotnost činila 70 %, v současnosti činí 25 – 30 %, v generaci nejmladších lidí nadále prudce klesá. (Norberg, 2006)

3. cíl – Prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti

Ve školství základním i středním došlo ke srovnání nerovnosti mezi pohlavími do roku 2005 a ve všech oblastech vzdělání do roku 2015. Kromě odstranění nerovností pohlaví v oblasti vzdělání je součástí tohoto cíle posilování postavení žen ve společnosti a zajištění přístupu ke zdrojům jako jsou půda, finance nebo politické postavení. Ženy jsou omezeny při hledání zaměstnání a veřejném rozhodování nízkou vzdělaností a starostí o domácnost, kterou určují tradice. (Tožička, 2009)

4. cíl – Snižit dětskou úmrtnost

Úkolem čtvrtého cíle je snížení úmrtí dětí do věku pěti let až o dvě třetiny do roku 2015. Kolem roku 2005 zaznamenalo OSN úmrtí asi 10,1 miliónů dětí, které nedosáhly věku pěti let, jde tedy o nižší údaj než v roce 2002, kdy zemřelo 10, 9 miliónu dětí. Pokles dětské úmrtnosti není rovnoměrný a některé země zaostávají, příkladem je

subsaharská Afrika a jižní Asie. Dětskému úmrtí lze předcházet lepší zdravotní péčí a včasnou léčbou nemocí jako jsou zápal plic, průjmová onemocnění, spalničky, malárie a AIDS. (Tožička, 2009)

5. cíl – Zlepšit zdraví matek

Stanoveným úkolem je snížit mateřskou úmrtnost o tři čtvrtiny do roku 2015. Během těhotenství a porodu umírá ročně kolem půl milionu žen, a to zejména v oblastech subsaharské Afriky a jižní a střední Asie, přitom tato situace se dá řešit použitím včasné prevence komplikací, které nastávají během těhotenství a porodu. (Tožička, 2009)

6. cíl – Bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi

Docílit zastavení nebo zvrácení HIV/AIDS, malárie a jiných onemocnění do roku 2015. Zastavení šíření HIV/AIDS je věnována velká pozornost a to hlavně z důvodu ohrožení i rozvinutých zemí, avšak i přes velké množství finanční prostředků investovaných vládami a farmaceutickými společnostmi není umožněn nejhudším obyvatelům přístup k lékům. (Tožička, 2009)

7. cíl – Zajistit udržitelný stav životního prostředí

Do politiky a jiných programů jednotlivých států se snaží zařadit principy udržitelného rozvoje a zároveň brání ztrátám přírodních zdrojů. Ztrátu bioinverzity se pokoušejí omezit a společně snížit množství ztrát do roku 2010. Dále je důležité snížit počet lidí, kteří nemají přístup ke kvalitní pitné vodě a základní hygieně na polovinu. V chudinských čtvrtích, neboli slumech, je hlavním úkolem zvýšit kvalitu života minimálně 100 miliónům obyvatel do roku 2020. (Tožička, 2009)

Kvalita životního prostředí se částečně podílí na úmrtí lidí. Podle údajů světové zdravotnické organizace na následky znečištěného ovzduší, zejména spalování kletí a zvířecího trusu zemře ročně asi sedm miliónů lidí. Asi 700 tisíc úmrtí je spojováno s používáním olova a benzínu v barvách minulými generacemi. Dalších 150 tisíc lidí ročně umírá na následky znečištění vzduchu přizemním ozónem a 141 tisíc lidí ročně

přijde o život v důsledku globálního oteplování. Zároveň je také asi pro 100 tisíc lidí příčinou smrti přirozeně se vyskytující radon, který se hromadí v obydlích. (Lomborg, 2014)

8. cíl – Budovat světové partnerství pro rozvoj

Budování světového partnerství pro rozvoj představuje jeden z nejdůležitějších cílů, který napomáhá k naplňování ostatních cílů. Tento cíl se v rámci nejméně rozvinutých zemí zaměřuje na jejich specifické potřeby. Mezi tyto potřeby patří štedrá rozvojová pomoc pro země, které usilují o snižování chudoby, vývoz na rozvinuté trhy bez nutnosti hradit cla nebo dovozní kvóty, zrušení bilaterálního dluhu a odpuštění zadlužení chudým zemím, dále zadlužení řešit pomocí národních a mezinárodních opatření se zajištěním dlouhodobé udržitelnosti dluhu. Dále se tento cíl zaměřuje na řešení konkrétních potřeb, jak vnitrozemních, tak ostrovních rozvojových států. Pro zajištění slušné a produktivní práce pro mladé lidi je důležité zaměřit se na spolupráci s rozvojovými zeměmi. Dále rozvojovým zemím poskytnout přístup k základním lékům a umožnit přístup k novým technologiím v oblasti informační a komunikační. (Tožička, 2009)

3 Feminizace chudoby v rozvojových zemích

V rámci této kapitoly je důležité rozlišit obecný názor na feminizaci chudoby jako celosvětový problém a konkrétní problémy spojené s feminizací chudoby v rozvojových zemích. Dále jde o vymezení genderu a nerovností mezi muži a ženami. Zásadní jsou možnosti a omezení žen ve vzdělání, zemědělství a v období krize.

Feminizace chudoby se z obecného hlediska týká svobodných žen, osamělých matek, ale i žen z úplných rodin. Mezi muži a ženami existují rozdíly v hloubce i rozsahu chudoby. Větší rozsah chudoby žen souvisí s faktory, které ovlivňují postavení žen na trhu práce. Mezi faktory řadíme vytlačení žen z trhu práce na konci 19. století a na začátku 20. století, zaměření žen na málo placené práce, vysoký podíl žen s částečným pracovním úvazkem nebo mzdová diskriminace žen vykonávající práci na stejné pozici jako muži. Související problém je nastavený stereotyp, kdy muž je živitel rodiny a žena se stará o děti a domácnost. (Mareš, 1999)

V největší míře postihuje feminizace chudoby neúplné rodiny, kdy situace takto osamělých matek může být pozitivně ovlivněna podporou dřívějšího partnera nebo politikou sociálního pojištění. Matky starající o děti se často dostávají na sekundární trh práce, kde je snížen možný výběr pracovních příležitostí. (Mareš, 1999)

Feminizace chudoby se může vyskytovat i v rámci úplné rodiny. Ženy se stávají chudé díky nerovnému rozdělení příjmů i v rámci rodin, které nejsou zasažené chudobou. Volnost žen při rozhodování, jak naložit s určitou částí příjmů, se vztahuje na výdaje, které jsou důležité pro správný chod rodiny. Naproti tomu muži využívají svou menší část příjmu pro osobní potřeby. Objevuje se tendence považovat za více chudou ženu manželku chudého muže, na rozdíl od ženy dobře placeného muže, která je buď málo placená, nebo nezaměstnaná. (Mareš, 1999)

V rozvojových zemích představuje feminizace chudoby pro ženy omezení v přístupu ke vzdělání z důvodů politických, náboženských i sociálních nebo jsou ohroženy úplným zákazem práce (poverties.org, 2011 [online]). Chudobu žen prohlubuje nemožnost vlastnit majetek, pozemky a zákaz podnikání (poverties.org, 2013 [online]). Ženy žijící na venkově se musí potýkat s horším přístupem ke zdrojům, ať už se jedná o půdu, finanční zdroje nebo technologie, dalšími omezujícími problémy

jsou menší pozemky a jejich horší kvalita, nemožnost kontroly získaných úvěrů, omezená možnost využívat moderní zemědělské technologie, nízké vzdělání a mzdy, nemožnost být součástí smluvního farmaření (Maritzová, Prášková, 2012). Ve spojení s chudobou dochází ke zvyšování násilí a diskriminace. Dále se jedná o zvýšené riziko sexuálního zneužívání nebo obchodování s lidmi a ženy, které zažívají domácí nebo intimní partnerské násilí nemají možnost z tohoto vztahu odejít. (unwomen.org, 2015 [online])

Ekonomický dopad v rámci feminizace chudoby se projevuje hlavně špatným zdravotním stavem, jelikož ženy tvoří polovinu pracovní síly a pokud se musí vyrovnat s násilím, které je na nich pácháno, stávají se méně produktivními, mají nižší příjmy nebo jsou nuceny utéct z domova a přijmout ponižující a málo placené zaměstnání. (poverties.org, 2013 [online])

K zajištění odstraňování chudoby je potřebné umožnit ženám přístup k ekonomickým, sociálním a vzdělávacím příležitostem (Maritzová, Prášková, 2012).

3.1 Gender

V 70. letech byl pojem gender úzce spojován s termínem pohlaví, ke změně došlo v 80. letech, kdy pohlaví bylo řazeno do oblasti biologie a gender do oblasti společenských věd a v 90. letech došlo k opětovnému spojení obou pojmů v rámci propojování sexuálních a genderových identit ve spojitosti s věkem, společenskou třídou nebo etnicitou (Dušková, 2011). Gender rozlišuje rozdíly v biologické, psychologické, historické a kulturní oblasti a představuje chování člověka ve společnosti a zároveň chování společnosti vůči jedinci. Dále vznikají problémy s genderovými stereotypy, které značí předsudky spojené s tím, jaké vlastnosti by měla mít žena a jaké muž. (Jarkovská, 2004)

Gender se podílí na všech součástech života, na výchově, vzdělávání, rodině nebo pracovním uplatnění a formuje společnost v průběhu celého života. S pojmem gender je úzce spojená genderová rovnost, která je důležitá pro celkový rozvoj a usiluje o stejná práva a příležitosti žen i mužů. (Kotková, 2013)

S genderem jsou spojovány další důležité pojmy jako pohlaví, genderová rovnost a posílení postavení žen. Pohlaví znamená biologické rozdíly mezi muži a ženami, genderová rovnost popisuje rovnost žen a mužů před zákonem, v rozhodování nebo přístupu ke zdrojům živobytí. V rámci posílení postavení žen jde o možnosti, jak získat moc a kontrolu nad svým životem. (Dušková, 2011)

V souvislosti s údaji Rozvojového programu OSN (United Nations Development Programme - UNDP) postihuje chudoba muže a ženy nerovnoměrně, kdy ženy představují dvě třetiny všech chudých na světě. Jedna třetina žen vykonává placenou práci a dvě třetiny žen se zabývají neplacenou prací, která se týká péče a výchovy nebo práce v domácnosti, na zahradě či na poli. U mužů je podíl placeného zaměstnání opačný. Důležitá je investice do rozvoje žen, která má vliv na sociální rozvoj rodiny i země. (Exnerová, Volfová, 2008)

Gender ve spojení s rozvojem usiluje, kromě zajištění ochrany žen před násilím nebo diskriminací, o posílení postavení žen především v nejkritičtějších situacích, mezi které se řadí válečný konflikt nebo období po válečném konfliktu. Důležitý je také koncept rovných příležitostí, který usiluje o přístup ke zdrojům bez závislosti na příslušnosti k určitému pohlaví. (Kotková, 2013)

Genderová problematika je zahrnuta do Rozvojových cílů tisíciletí, konkrétně v cíli číslo 3, který se zaměřuje na genderovou rovnost žen a jejich zplnomocnění, kdy hlavním úkolem je odstranění nerovností ve vzdělání. OSN se zaměřuje bez stanovení konkrétních cílů na rovnost mužů a žen v pracovních příležitostech a na zplnomocnění žen zprostředkovaně pomocí politického uplatnění. (Horký, 2008)

Proces zplnomocnění žen je zaměřen na možnost získat přístup ke zdrojům, rozvíjet osobní schopnosti a aktivně se podílet na utváření ekonomických, sociálních a politických podmínek života, jedná se o získání pravomocí pro ženy, aby mohly ovlivňovat fungování sociálních institucí, které obklopují. Díky konceptu zplnomocnění žen rozvojový feminismus obrátil pozornost feministických teorií a hnutí k ženám třetího světa a upozornil na negativní následky procesu globalizace, příkladem těchto následků může být vykořisťování žen, kdy jsou nuceny vykonávat špatně placenou a nekvalifikovanou práci. (Veselá, 2006)

Ženy tvoří 60 % chudých, chudoba se netýká jen jich samotných, ale působí i na jejich děti a v případě, že ženy odjedou za prací do měst, se často musejí postarat o celé rodiny, které zůstanou na venkově. V továrnách, kde se vyrábí exportní zboží, tvoří ženy 60 – 80 % celkové pracovní síly. Zaměstnání v továrnách je velmi nejisté a ženy se potýkají se špatnými pracovními podmínkami a nízkým platem. (Kolářová, 2010)

3.2 Nerovnosti mezi muži a ženami

Ženy zaujímají nižší postavení než muži, je tomu tak ve společnosti i v mnoha kulturách. Muži ovládají více ekonomických a přírodních zdrojů a jejich zastoupení je vyšší ve vojenské, politické, náboženské nebo společenské oblasti. Nerovnosti mezi muži a ženami se objevují ve vzdělání, na pracovním trhu a v politickém zastoupení. (Horký, 2011)

Rozdíly mezi ženami a muži jsou zřejmé i v jejich přístupu k příjmům, zdrojům nebo službám. V jižní Asii i v případě zvyšujícího se příjmu domácností diskriminace žen neklesá, ale může se i prohlubovat. V subsaharské Africe mají ženy méně volného času než muži a ten se může ještě zkracovat s rostoucí chudobou. V případě, že se muž snaží udržet rostoucí podíl ze svých příjmů, pro své osobní potřeby, dochází ke zvyšování chudoby domácnosti. (Bridge, 2001)

Úsilí pro rovnost žen a dívek v oblastech soukromého i veřejného života se významně začalo odvíjet od přijetí Pekingské deklarace a akčních platformy zástupci vlád 189 zemí na konferenci v září 1995. Pekingská deklarace se skládá z 12 klíčových oblastí zájmu a hlavním cílem je zlepšit přístup žen k právu v těchto oblastech. (Čáslavská, 2010a)

Podle Čáslavské (2010b) patří mezi 12 kritických oblastí

1. Vymýcení chudoby – zajištění rovnocenných možností v přijatelných cenách na bydlení, půdu nebo přírodní zdroje.
2. Vzdělávání – zajistit rovný přístup ke vzdělání na základních a středních školách.

3. Zdraví – zvýšit možnosti zdravotních služeb a zároveň usilovat o snížení úmrtí matek.
4. Násilí – učinit kroky v právní a sociální oblasti k předcházení násilí a obchodu se ženami.
5. Ozbrojené konflikty – umožnit ženám podílet se na řešení ozbrojených konfliktů.
6. Ekonomická nerovnost – poskytnout rovné zacházení, přístup ke zdrojům, zaměstnání nebo trhům.
7. Rozhodovací a mocenské pozice – zajistit rovné postavení pro ženy ve státních orgánech a mocenských strukturách.
8. Institucionální zabezpečení – zapojit do všech projektů, programů i předpisů stanovisko rovného postavení mužů a žen.
9. Lidská práva – rozvíjet mezinárodní úmluvy o lidských právech.
10. Média – umožnit ženám přístup k informacím a docílit odstranění generových stereotypů, které se objevují v médiích.
11. Životní prostředí – zvyšovat možnosti ženám v zapojování se v oblasti životního prostředí a v politice udržitelného rozvoje.
12. Dívka dítě – zajistit rovnost pro dívky ve vzdělání a zdravotní péči a podporovat je v sebehodnocení na pozitivní úrovni.

Důležité je motivovat muže a chlapce v boji proti genderové diskriminaci a násilí, a pokud nedojde k umožnění stejné volby nebo příležitosti pro dívky a chlapce, následky se neobjeví jen v životech konkrétních lidí, ale i v budoucnosti celé planety. (Robinson, Mohammed, Figueres, 2015)

Genderová rovnost společně s posilováním postavení žen je hlavním úsilím OSN při dosahování rovnosti práv a důstojnosti pro všechny, a pokud se nepodaří ženy odpoutat od chudoby a nespravedlnosti bude udržitelný rozvoj a bezpečí nadále v ohrožení. Zásadním problémem, ale zůstává vysoká úmrtnost matek, nemožnost žen plánovat rodinu a násilí páchané na ženách. (Ki-moon, 2010)

V případě ozbrojeného konfliktu, kdy ubývá mužů a ženy jsou nuceny být živitelkami domácnosti a zapojit se do pracovního procesu, ženy ztrácejí možnost vdát se a mít tak zajištěnou ekonomickou jistotu a fyzické bezpečí. Tato situace ženám přináší nezávislost a hrdost, že se mohou podílet na rozhodnutích týkajících se obce nebo jsou schopny udržet děti na školách, ale mohou se také potýkat s vylučováním z obce právě z důvodu jejich samostatnosti. (Baštecká a kol., 2013)

K největší nespravedlnosti na světě dochází útlakem žen, v některých zemích se stávají ženy majetkem mužů, kdy otcové mají právo své dcery provdat a jejich manželé rozhodují o tom, jakou práci může žena vykonávat. Muži se také stávají vlastníky pasů a občanských průkazů žen a tím jim brání ve svobodném cestování i po vlastní zemi a zákony zakazují ženám rozvod, vlastnit majetek nebo pracovat mimo svůj domov. (Norberg, 2006)

S problematikou nerovnosti pohlaví souvisí porušování práv žen. Ženy mají omezen či znemožněn přístup ke vzdělání, ke zdrojům obživy, k zaměstnání na oficiálním trhu práce a účasti na veřejném životě kvůli tradicím a zvykům společnosti, postavení ve společnosti a chudobě. Mezi nejzávažnější porušování práv žen se řadí nemožnost vlastnit půdu nebo majetek, násilí, obchod se ženami, omezování pohybu, ženská obřízka, vraždy ze cti, házení kyseliny. (Volfová, 2004)

Nemožnost vlastnit půdu nebo majetek

Na mnoha místech světa je odepíráno ženám právo vlastnit jakýkoliv majetek a v rámci dědictví vše dědí muži. (Volfová, 2004)

Násilí

V 95 % případů jsou oběti domácího násilí ženy. V chudých oblastech světa jsou svými rodinami dívky prodávány jako služky nebo prostitutky. V některých případech jsou dívky prodávány ještě v prepubertálním věku. V případě ozbrojeného konfliktu dochází k hromadnému znásilňování žen nepřítelů, kdy poté případní potomci náleží skupině násilníka. (Volfová, 2004)

Obchod se ženami

K obchodu se ženami čím dál více dochází z důvodu větší prostupnosti hranic, zrychlení dopravy a komunikačních technologií nebo existence mezinárodních gangů, které organizují obchod se ženami. V souvislosti s obchodem se ženami se objevují problémy s nucenou prostitucí, únosy, znásilněním, nuceným užíváním drog nebo vydíráním. Jedná se tedy o trestný čin a závažné porušování lidských práv. (Volfová, 2004)

Omezování pohybu

Omezování pohybu se týká žen v muslimských zemích a hlavně v Indii, kdy ženy mohou domov opustit jen v doprovodu svých manželů, otců, bratrů nebo jiných příbuzných mužského pohlaví. (Volfová, 2004)

Ženská obřízka

Obřízku pohlavních orgánů podstupují dospívající dívky zejména v afrických zemích, jde o bolestivý zákrok, který způsobuje celoživotní bolesti při sexu a vykonávání základních potřeb. Také způsobuje závažné zdravotní komplikace. (Volfová, 2004)

Vraždy ze cti

K vraždám ze cti dochází hlavně v zemích jižní Asie, například v Bangladéši nebo Pákistánu. Pokud je žena obviněna z čehokoliv, co ohrožuje čest rodu, musí být zavražděna, aby se čest rodu zachránila. (Volfová, 2004)

Házení kyseliny

Tento problém se objevuje zejména v Bangladéši. Muž může zohavit obličej dívky nebo ženy pokud ho odmítla nebo ponížila. (Volfová, 2004)

3.3 Vzdělání žen

Možnost vzdělání je celosvětovým problémem, který se objevuje i v Rozvojových cílech tisíciletí, je základem pro snižování chudoby a nerovnosti a podporuje lidi v uplatňování nově získaných znalostí a schopnostech používat nové technologie.

Na celém světě je 65 milionů dívek, které nemají přístup ke vzdělání a přitom vzdělání by mohlo rozvojových zemím pomoci ve zlepšování jejich situace (Valůch, 2004). V rozvojových zemích dosahuje negramotnost žen až 21 procent, což je téměř o polovinu více než 12 procent u mužů. Šance pro dívky vzdělávat se stejně dlouhou dobu jako chlapci se zvyšuje v případě, že se dívky do školského systému dostanou (Lomborg, 2006).

Přístup ke vzdělání je výrazně ovlivněn chudobou. Školy se potýkají s nedostatkem učebnic a učitelů, přeplněnými třídami a nepřítomností základního hygienického vybavení. Pokud se děti do školy dostanou, přes špatnou kvalitu výuky se stane zázrakem, že se vůbec naučí číst a psát. (Straková, 2011)

Pro ženy a dívky je vzdělání nejdůležitějším krokem k tomu, aby dosáhly rovnosti s muži a mohly svobodně prosazovat svá práva, rozhodovat o vlastním těle, zda vstoupí do manželství, kolik budou mít dětí nebo jaké profesi se budou věnovat (Lukášová, 2009). Za příčiny, které omezují přístup ke vzdělání, jsou považovány finanční bariéry, vzdálenost, dětská práce, nízká kvalita poskytované výuky a také genderové stereotypy, které omezují právo na vzdělání zejména u dívek a jsou spojeny s tradicemi dodržovanými v rozvojových zemích (Gerthnerová, 2011). Příkladem mohou být země jižní Asie a subsaharské Afriky, kde rodiče neposílají své dcery do škol na základě dodržování kulturních norem, kvůli hospodářským problémům nebo dcery nenechávají ve škole stejně dlouhou dobu jako syny (King, Lomborg, 2008).

Vzdělané dívky a ženy jsou schopny lépe se bránit před nákazou virem HIV, jsou schopnější v obstarávání potravin, mají vyšší šance na získání zaměstnání a u jejich dětí se snižuje pravděpodobnost úmrtí nebo riziko podvýživy. Naopak nevzdělané ženy se potýkají častěji s nemocemi, mají více dětí, které nemají v rodičích vzor proto, aby chodily do školy (Valůch, 2004). Zranitelnost žen vyplývá z neznalosti přenosu viru HIV a prakticky nulové úrovni prevence. Nejvíce zasaženou oblastí virem HIV je

subsaharská Afrika, avšak s nejrychlejším šířením se potýká východní Asie, východní Evropa a střední Asie. (Pavelka, 2004)

Vzdělání dívek je základem pro rozvoj chudých venkovských oblastí v Africe, Asii a Latinské Americe. U dívek, které dosáhly alespoň základního vzdělání se tak zvyšuje pravděpodobnost, že se později vdají a otěhotní, což má velký význam pro rozvojové země, kde nejčastější příčinou úmrtí dívek ve věku 15-19 let je těhotenství. Cílem vzdělání žen je snížení počtu jejich dětí, zajištění lepšího zdraví pro děti a vyšší šance, že jejich děti budou chodit do školy a nebudou pracovat. (Začalová, 2012)

Vzdělané ženy jsou schopné rozpoznat nemoc u dětí, včas jim pomoci a zabránit tak jejich úmrtí. Pokud se ženám naskytne možnost pracovat, pomáhají tak svým chudým rodinám. (poverties.org, 2013 [online])

Základní vzdělání žen také zvyšuje šanci pro jejich děti, aby se dožily déle než pět let. V Nigérii se rozdíl mezi vzděláním mužů a žen projevuje tím, že muži žijící v městech zůstávají ve školách 10 let a ženy žijící ve vesnických oblastech zůstávají ve školách maximálně šest měsíců. V afrických zemích fungujících jako tradičně založené společnosti by měl rodinu živit muž a pokud se potýká s dlouhodobou nezaměstnaností a životem bez perspektivy, často se přiklání k domácímu násilí nebo otcové odcházejí od rodin. (Straková, 2011)

K řešení problémů se vzděláním by stačila roční investice financí stejná jako třídní do zbrojení na celém světě. Dalšími možnostmi řešení nepoměru mezi chlapci a dívkami ve školách jsou zavedení bezplatného vzdělání, pomoc zaměřená na chudé rodiny a v neposlední řadě investice přímo do škol. (Valůch, 2004)

3.4 Ženy a krize

V průběhu ekonomické krize se genderové nerovnosti výrazně zhoršují a ženy v rozvojových zemích jsou během reakce státu na krizi znevýhodňovány a oproti mužům se nacházejí ve slabší sociální a ekonomické pozici, ženy pracují déle a hledají si i jiná zaměstnání, přestože stále plní své základní povinnosti v domácnosti (Baroni et al., 2009). Pokud se nezavedou cílená opatření, budou chudé ženy nuceny vykonávat

pochybnější zaměstnání, která mají nižší produktivitu a ženy budou nadále ohroženy nižším příjmem a nižší sociální ochranou. Ke změnám v životě žen dochází jen velmi málo a ve venkovských oblastech a u žen, které migrují v rámci jednoho státu, mají bezvýznamnou hodnotu. (Buchichio, Hamed, 2010)

Kampaň Žádej důstojnost, kterou zahájila Amnesty International, usiluje o zachování lidských práv i v období ekonomické krize, posiluje lidi žijící v chudobě, umožňuje lidem participaci na rozhodnutích týkajících se jejich života a podporuje je v možnosti žádat vládu své země, aby převzala zodpovědnost za závazky, které má vůči genderové rovnosti a právům žen. Vlastní význam představují práva žen a možnost pro ženy účastnit se rozhodnutí náležících k jejich právům. (Baroni et al., 2009)

Mezinárodní úmluvy mají pozitivní vliv na život žen a dívek v Asii, Africe, Evropě, Latinské Americe a Středním východě, výjimku tvoří některé oblasti, ve kterých se objevují diskriminační zákony proti ženám vlivem náboženského extremismu či pravicového konzervatismu (Buchichio, Hamed, 2010). Rozvojový přístup založený na dodržování lidských práv je hlavním úsilím organizace občanské společnosti společně s ženskými organizacemi a jeho naplňování se projevuje při snižování chudoby, při rozvoji demokracie a podpoře lidských práv a zranitelných skupin, zejména žen. Z hlediska zajišťování potřeb žen a genderové rovnosti je potřebné rozvojový přístup i nadále zlepšovat. (Baroni et al., 2009)

Ženy v rozvojových zemích jsou závislé na přírodních zdrojích a mají zodpovědnost za to, zda užijí své děti a další závislé osoby žijící v jejich domácnostech i v obcích a v případě katastrof omezují vlastní příjem potravin ve prospěch mužů. Zranitelnost žen je podobná zranitelnosti, která přísluší třídě, rase, kultuře, náboženství nebo národu, nejvíce jsou ohroženy osamělé matky, vdovy, migrantky, ženy pracující v zemědělství nebo doma, dále ženy, které se živí pouličním prodejem. (Baštecká a kol., 2013)

Afrika

Africké ženy se těžko vyrovnávají s chováním jejich vlád, které se zavázaly účastí na programech usilujících o ochranu lidských práv, ale své závazky plní velmi pomalu. Politika těchto vlád se genderové rovnosti dotýká pouze okrajově, ale stále chybí potřebná opatření pro posílení postavení žen a zajištění jejich sexuálního a reprodukčního zdraví. V průběhu hospodářské a finanční krize jsou ženy první, které přicházejí o zaměstnání. (Buchichio, Hamed, 2010)

Při ztrátě zaměstnání se stává jedinou možností pro ženy provozování neformálního maloobchodu se zeleninou či rajčaty. Dále v období krize dochází ke snižování příspěvků na vzdělání nebo zdravotnictví. Snížení zdravotních příspěvků nejvíce zasahuje ženy, které se starají o své blízké nebo ženy trpící HIV/AIDS. Při řešení krizových opatření se ženy potýkají s genderovou nerovností a veškeré rozhodování mají v kompetenci muži, z tohoto důvodu se objevuje potřeba zajistit vyšší účast žen v rozhodovacím procesu. (Baroni et al., 2009)

Latinská Amerika

V Latinské Americe se dopady hospodářské krize projevují hlavně nezaměstnaností a nárůstem chudoby, během této krize se vlády nesoustředí na dopady, které krize přináší ženám, zejména jejich nezaměstnanost, přesun na horší pracovní pozice nebo nízkou sociální ochranu (Buchichio, Hamed, 2010).

Jihovýchodní Asie

Zásadní dopad na práva žen má v období krize zadluženost, přístup k potravinám, ozbrojené konflikty a rostoucí násilí na ženách, kdy řešení je možné uskutečnit pomocí národních rozvojových plánů, které se zaměřují na ekologickou udržitelnost, potravinovou soběstačnost, finanční začlenění nebo férový obchod (Buchichio, Hamed, 2010).

3.5 Ženy a zemědělství

V subsaharské Africe ženy patří do jedné poloviny pracovní síly v zemědělství a jejich průměrná mzda je nižší než u mužů a většinou vykonávají pouze sezónní práce nebo pracují na zkrácený úvazek. Ve venkovských oblastech se o zemědělskou produkci starají muži, zajišťují vhodné podmínky pro pěstování plodin a vlastní velká zvířata, například dobytek, se kterými obchodují, také mají na starosti těžbu a prodej dřeva z lesů. Naproti tomu ženy zajišťují výchovu dětí, pěstují potraviny, ze kterých připravují jídlo, mají na starosti drůbež, sběr dřeva a donášku vody. (Maritzová, Prášková, 2012)

Zemědělství v rozvojových zemích se potýká s genderovou propastí, která se týká hlavně produktivity, jelikož nižší výnosy na hektar se objevují u farem řízených ženami. Genderová propast se projevuje i v případech, kdy ženy mají přístup ke vstupům, mezi které patří hnojiva, voda nebo informace, protože kulturní normy nedovolují ženám využít svůj potenciál. Zásadní překážkou pro rozvoj farem, které vedou ženy je čas, který musí věnovat péči o děti a domácnost. Z tohoto důvodu nemají ženy dostatečné množství času na práci či na dohlížení na najaté pracovníky. (Gates, 2014)

Typickým drobným farmářem je žena, která se stará o několik dětí a má k dispozici maximálně dva hektary půdy, která téměř neobsahuje živiny a nenabízí vodu pro zavlažování plodin. Farmářka kvůli nemožnosti plodiny uskladnit musí úrodu po sklizni prodat, a pokud nemá přístup k informacím, tak prodej zajišťuje prostředník, kterého zná i za velmi nízkou cenu. (Prášková, 2011)

Snižování možnosti úvěrů a získání vstupních zdrojů je způsobeno diskriminací žen a genderovými rozdíly a to vše prohlubuje nejistota držby půdy. Často také dochází k záboru půdy za účelem zahraničních investic nebo pronájmu půdy v rozvojových zemích, v takovýchto situacích nemají ženy, které půdu užívají k pěstování plodin, možnost účastnit se rozhodování, zda bude půda pronajata nebo prodána, protože nárok na půdu má muž. (Maritzová, Prášková, 2012)

V Etiopii je vlastníkem půdy stát, který občanům poskytuje uživatelská práva, která se mohou dědit, také se dodržují nepsaná vlastnická pravidla, které jsou stanovená společností. Rozdíly mezi muži a ženami jsou výrazné, majetkem mužů je půda a

dobytek, avšak ve vlastnictví žen se objevuje pouze vybavení potřebné pro domácnost a drobná zemědělská zvířata, jako je drůbež a ovce. Rozdílný přístup je možné vidět v Keni, kde i přes ženské dědické právo uznané Ústavou nemohou manželky a dcery dědit žádný majetek. Běžně se stává, že muži, kteří mají pozemky v soukromém vlastnictví po jejich prodeji i s penězi odcházejí do měst bez svých rodin. Tyto rodiny se ocitají bez půdy a bez přístřeší. (Maritzová, Prášková, 2012)

3.5.1 Klimatické změny

Klimatické změny výrazně ovlivňují sklizeň plodin. Nejčastěji dochází v důsledku výkyvu počasí k záplavám, silným bouřím nebo dlouhým obdobím sucha, které mohou přecházet v požáry. Ztráta mnoha druhů zvířat a rostlin, rozšiřování pouští, postupné ubývání kvalitní půdy a zdrojů vody jsou následky vzniklé změnou klimatu. (Prášková, 2011)

Klimatické změny mohou výrazně postihnout chudé oblasti světa, a to nejen tím, že jejich obživa je závislá na přírodních podmínkách, ale hlavně chudí lidé nemají potřebné prostředky k tomu, aby se na změny připravili. Zásadním problémem je také zajišťování dříví, které slouží jako topivo. Na základě kulturních tradic nošení dříví stejně jako vody patří k povinnostem ženy, které cesta pro něj zabere i několik hodin z důvodu postupného ubývání lesů, a ženy se tak nemohou věnovat vzdělání nebo zaměstnání. (Sutlovičová, 2007)

Kromě přírodních katastrof a poklesu úrody ovlivňuje oteplování šíření přenosných chorob, zejména malárie, horečky dengue nebo cholery, postupně může docházet ke zhoršování situace spojené s onemocněním HIV/AIDS. Ženy jsou ohroženy horší péčí než muži v případě, že onemocní. (Maritzová, Prášková, 2012)

4 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat problematiku feminizace chudoby v rozvojových zemích a její dopady na lidskou populaci. Zásadním problémem je tedy možnost svobodného rozhodování a práva žen. Ženy v rozvojových zemích jsou nadále omezovány v možnostech pracovně se uplatnit a zabezpečit tak samy sebe, své děti i svou blízkou rodinu.

První část bakalářské práce se věnuje problematice chudoby jako celosvětového problému, který prohlubuje rizika spojené s podvýživou, špatnou životní úrovní, hygienickými podmínkami nebo nemocemi jako jsou tuberkulóza, zápal plic, malárie nebo HIV/AIDS. Dále je první část zaměřena na základní koncepty, příčiny, měření a důsledky, které chudobu přináší. Důležitá je také zmínka o boji s chudobou, který stále přetrvává, přestože se počet chudých lidí podařilo v průběhu posledních let snížit. Svou roli zastupují indexy chudoby, ať se jedná o index lidského rozvoje, index genderové spravedlnosti nebo index základních schopností.

Druhá část mé práce je věnována chudobě v rozvojových zemích. Vždy je nutné rozlišit rozdíly mezi chudobou ve městech a na venkově, přestože si je v mnoha věcech podobná, objevují se i různé odlišnosti. V obou případech je zásadním problémem nízká úroveň vzdělání, která zejména v městských oblastech brání lidem v pracovním uplatnění. Ve venkovských oblastech je hlavním zdrojem obživy zemědělství, které bývá často omezováno vlastnickými právy na pozemky, na kterých se pěstují plodiny. Je tedy důležité vlastnická práva na pozemky i nadále řešit. Významný vliv na chudobu v rozvojových zemích má nerovnost mezi bohatými a chudými zeměmi, která v případě států nejhudší miliardy činí obrovskou propast. Dále se zmiňuji o Rozvojových cílech tisíciletí a pastech chudoby společně s dluhovou problematikou. S pastmi chudoby se potýkají nejvíce země miliardy nejhudších a velký problém jim činí se z těchto pastí dostat. Zadluženost rozvojových zemí je zásadním problémem, který jim brání v dalším rozvoji, a přestože MMF poskytuje rozvojovým zemím půjčky na splácení dluhů, dostávají se tyto země do bludného kruhu a s každou další půjčkou jejich zadluženost vzrůstá. Proto i nadále předmětem dlouhodobého řešení zůstává možnost oddlužení těchto zemí.

Poslední část mé bakalářské práce je věnovaná přímo feminizaci chudoby v rozvojových zemích. Zmiňuji se o rozdílech feminizace chudoby v rozvojových i rozvinutých zemích, o problematice genderu a nerovností mezi muži a ženami. Dále popisuji konkrétní problémy, které výrazně ovlivňují chudobu žen v rozvojových zemích, ať už se jedná o nízkou úroveň vzdělání a zároveň málo možností pro dívky vůbec vzdělání získat. V rozvojových zemích je potřebné rozvíjet možnosti vzdělání pro dívky, které se posléze mohou lépe pracovním uplatnit a zároveň tak zajistit lepší úroveň života pro svou rodinu. Dále jde o postavení žen ve válečných konfliktech a krizích, které zasahují rozvojové země, a o možnosti žen uplatnit se v zemědělství a o vliv klimatických změn na zemědělskou produkci.

5 Seznam použitých zdrojů

1. BARONI, Nancy et al. Genderová rovnost a finanční krize. In: *Zpráva Social Watch 2009: lidé na prvním místě: [jediná cesta ze současné ekologické a ekonomické krize je investovat do lidí: průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vymýcení chudoby a genderové spravedlnosti]*. Praha: Ekumenická akademie Praha, [2010]., 107 s. ISBN 978-80-904405-2-4.
2. BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychosociální krizová spolupráce*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 317 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4741-956.
3. BRIDGE. *Briefing paper on the 'feminisation of poverty'*. Brighton: BRIDGE, 2001. ISBN 18-586-4386-4.
4. BUCHICHIO, Enrique a Amir Hamed. Gender v období krize: potřeba nového rozvojového paradigmatu. In: *Zpráva Social Watch 2010: po pádu: [čas na změnu: průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vymýcení chudoby a genderové spravedlnosti]*. Praha: Ekumenická akademie Praha, 2010, 98 s. ISBN 978-80-904405-4-8.
5. COLLIER, Paul. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009, 217 s. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-010-7.
6. ČÁSLAVSKÁ, Tereza. 15 let Pekingské deklarace a akční platformy - čas na hodnocení?. In: *Feminismus* [online]. 27. únor 2010b [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/15-let-pekingske-deklarace-a-akcni-platformy-cas-na-hodnoceni>
7. ČÁSLAVSKÁ, Tereza. Ženy v roce 2010. In: *Rozvojovka* [online]. 06. 05. 2010a [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/824-zeny-v-roce-2010.htm>

8. DEDE, Graciela. O chudobě z hlediska hospodářských, sociálních a kulturních práv. In: BATTHYÁNY, Karina a kol. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Filosofia, 2010, s. 71-84. Filosofie a sociální vědy, 36. ISBN 978-807-0073-216.
9. DUŠKOVÁ, Lenka a kol. *Encyklopedie rozvojových studií*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2948-9.
10. EASTERLY, William Russell. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává?*. Vyd. 1. Překlad Jaroslav Veis. Praha: Academia, 2010, 454 s. XXI. století, sv. 7. ISBN 978-802-0017-765.
11. EHL, Martin et al. Mezinárodní finanční instituce. In: *Rozvojovka.cz* [online]. 2008 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/mezinarodni-financni-institute>
12. ERNST, Christoph a Peter Wahl. *Krize a rozvojové země*. Praha: Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, 2010.
13. EXNEROVÁ, Věra a Andrea Volfová. Chudoba. In: *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají: manuál*. Editor Marie Hokrová, Sylva Táborská. 2. aktualizované vyd. Praha: Člověk v tísní, 2008, 214 s. ISBN 978-808-6961-552.
14. GATES, Melinda. Jak překlenout genderovou propast v africkém zemědělství. In: Project syndicate [online]. MAR 21, 2014 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.project-syndicate.org/commentary/melinda-gates-examines-why-women-farmers-across-the-continent-produce-less-than-men/czech>
15. GERTHNEROVÁ, Eliška. Nerovný přístup ke vzdělání znevýhodněných skupin společnosti se zaměřením na ženy. In: *Rozvojovka* [online]. 2011 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/publikace/45-nerovny-pristup-ke-vzdelani-znevychodnenych-skupin-spolecnosti-se-zamerenim-na-zeny.htm>
16. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4.
17. GIDDENS, Anthony. *Unikající svět*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, ISBN 80-85850-91-5

18. GROVE, Chris. Lidská práva a boj za odstranění chudoby. In: BATTHYÁNY, Karina a kol. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Filosofia, 2010, s. 71-84. Filosofie a sociální vědy, 36. ISBN 978-807-0073-216.
19. HECZKOVÁ, Eduarda. Chudoba ve světě. In: *Chudoba, nezaměstnanost: a další témata Pražské školy alternativ: Pražská škola alternativ - sborník 06*. Praha: Ekumenická akademie Praha, 2012, s. 12-21. ISBN 978-80-87661-03-1.
20. HOCH, Tomáš. *Základy rozvojové pomoci*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, 152 s. ISBN 978-80-7368-370-2.
21. HORKÝ, Ondřej. Gender a rozvoj: co nás rozděluje, co nás spojuje. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2008, roč. 9, č. 2 [cit. 2015-06-22]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/cc4a7370ed31a1e11b9f037bfbbf0bfbcd37971f_gender-a-rozvoj.pdf
22. HORKÝ, Ondřej. Ženy, muži a rozvoj. In: *Rozvojovka* [online]. 2011 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/33-zeny-muzi-a-rozvoj.htm>
23. HUDDLESTON, John. *Země je jediným domovem*. Vyd. 1. V Brně: Bahá'í, 1991, 157 s. ISBN 80-900-1509-3.
24. CHLEBEČEK, Tomáš et al. Globalizace. In: *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají: manuál*. Editor Marie Hokrová, Sylva Táborská. 2. aktualizované vyd. Praha: Člověk v tísní, 2008, 214 s. ISBN 978-808-6961-552.
25. INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. Záběr. Rozvojové cíle MDGs [online]. UNIC Praha, © 2005 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www2.osn.cz/zpravodajstvi/zaber/?i=205>
26. INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. Zprávy. Skupina světové banky [online]. 29. června 2000 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www2.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=698>

27. JARKOVSKÁ, Lucie. *Prohlédněme genderové stereotypy*. In: FORMÁNKOVÁ, Lenka a Kristýna Rytířová. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004, 232 s. ISBN 80-903-2283-2.
28. JENÍČEK, Vladimír a Jaroslav FOLTÝN. *Globální problémy a světová ekonomika*. Praha: C. H. Beck, 2003, 269 s. ISBN 80-7179-795-2.
29. JENÍČEK, Vladimír a Jaroslav FOLTÝN. *Globální problémy světa: v ekonomických souvislostech*. 1. Vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, 324 s. ISBN 978-80-7400-326-4.
30. JENÍČEK, Vladimír. Globalizace ekonomiky. In: Lehmannová a kol. *Aktuální otázky globalizace*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2003, 407 s. ISBN 80-245-0621-1.
31. KI-MOON, Ban. Mezinárodní den žen 2010: Rovná práva, rovné příležitosti, pokrok pro všechny!. In: *Rozvojovka* [online]. 09. 03. 2010 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/805-mezinarodni-den-zen-2010-rovna-prava-rovne-prilezitosti-pokrok-pro-vsechny.htm>
32. KING, Elizabeth M. a Bjørn LOMBORG. Ženy a rozvoj. In: *Project syndicate* [online]. MAY 28, 2008 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.project-syndicate.org/commentary/women-and-development/czech>
33. KLEIN, Naomi. *Šoková doktrína: vzestup kalamitního kapitalismu*. Vyd. 1. Překlad Martina Knápková, Luděk Vacín. Praha: Argo, 2010, 546 s. Zip (Argo), sv. 18. ISBN 978-807-3632-649.
34. KOLÁŘOVÁ, Jitka. Dvě třetiny světové práce, jedna setina světového majetku. In: *Feminismus* [online]. 2010 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/dve-tretiny-svetove-prace-jedna-setina-svetoveho-majetku>
35. KOTKOVÁ, Anna. Genderová rovnost jako klíč k rozvoji. In: *Rozvojovka* [online]. 2013 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/173-genderova-rovnost-jako-klic-k-rozvoji.htm>

36. KUBELKOVÁ, Jana. Urbanizace chudoby v rozvojových zemích. In: *Migraceonline* [online]. 19. 11. 2008 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/urbanizace-chudoby-v-rozvojovych-zemich>
37. LINDER, Tomáš a Michal Strnad. Světová banka a vývoj jejích strategií v boji proti chudobě. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2006, vol. 41, no. 2 [cit. 2015-06-22]. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/216>
38. LOMBORG, Bjørn. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Liberální institut, 2006, 587 s. ISBN 80-736-3059-1.
39. LOMBORG, Bjørn. Životní prostředí chudých. In: *Project syndicate* [online]. JUN 17, 2014 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.project-syndicate.org/commentary/bj-rn-lomborg-deplores-the-ineffectiveness-of-environmental-aid-to-developing-countries/czech>.
40. LUKÁŠOVÁ, Míla. Důraz na vzdělání dívek pohne rozvojem. In: *Rozvojovka* [online]. 25. 08. 2009 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: www.rozvojovka.cz/clanky/719-duraz-na-vzdelavani-divek-pohne-rozvojem.htm
41. MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3
42. MARITZOVÁ, Christine a Dagmar Milerová Prášková. *Ženy a zemědělství v Africe*. Vyd. 1. Praha: Glropolis, 2012. ISBN 978-809-0519-442.
43. MEZŘICKÝ, Václav. *Globalizace*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003, 147 s. ISBN 80-717-8748-5.
44. NÁDVORNÍK, Ondřej. Boj proti chudobě: evaluace nástrojů. In: *Chudoba a bohatství v současném světě: sborník z konference*. Editor Šárka Waisová. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 107-113. ISBN 80-86898-86-5
45. NORBERG, Johan. *Globalizace*. 1. vyd. Překlad Tereza Urbanová. Praha: Alfa Publishing, 2006, 203 s. *Ekonomie studium*. ISBN 80-863-8944-8.

46. PAVELKA, Jan. Epidemie HIV/AIDS ohrožuje zejména ženy a dívky. In: *Rozvojovka* [online]. 01. 12. 2004 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/180-epidemie-hiv-aids-ohrozuje-zejmena-zeny-a-divky.htm>
47. PODRACKÝ, Vlastimil. *Občanská obroda: konzervativní pohled na problémy současného světa*. Olomouc: Votobia, 2003, 269 s. ISBN 80-719-8554-6.
48. Poverties.org. *Causes & Effects of Poverty On Society, Children & Violence* [online]. 2011 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.poverties.org/effects-of-poverty.html#womenpovertyeffects>
49. Poverties. org. *Women in Poverty: The Key to Ending Poverty ?* [online]. 2013 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.poverties.org/women-in-poverty.html>
50. PRÁŠKOVÁ, Dagmar. Zemědělství jako základní kámen pro odstranění hladu a chudoby. In: TOŽIČKA, Tomáš. *Občanská odpovědnost ve světle globální chudoby*. Praha: Educon, 2011, 83 s. ISBN 978-80-260-0352-6.
51. *Příliš vzdálené cíle: rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*. Editor Tomáš Tožička. Vyd. 2. Praha: Educon, 2009, 64 s. ISBN 978-80-254-3279-2.
52. ROBINSON, Mary, Amina J. Mohammed a Christiana Figueres. Rovnost pohlaví a budoucnost země. In: Project syndicate [online]. MAR 9, 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.project-syndicate.org/commentary/gender-equality-sustainable-development-by-mary-robinson-et-al-2015-03/czech>
53. ROLNÝ, Ivo a Lubor LACINA. *GLOBALIZACE-ETIKA-EKONOMIKA*. 1. vyd. Boskovice: František Šalé-Albert, 2001, 255 s. ISBN 80-732-6000-X.
54. ROZVOJOVKA. Hlavní příčiny hladu [online]. (C) 2011 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/food-right-now-preciny>
55. SILNÝ, Jiří. Jak se měří rozvoj. In: TOŽIČKA, Tomáš a kol. *Občanská odpovědnost ve světle globální chudoby*. Praha: Educon, 2011, s. 14-17. ISBN 978-80-260-0352-6.

56. SOBOTOVÁ, Lenka. Slumy – výzva pro 21. století. In: *Rozvojovka.cz* [online]. 12. 5.2010 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/827-slumy-vyzva-pro-21-stoleti.htm>
57. STIGLITZ, Joseph E. *Globalization and its discontents*. New York: W. W. Norton, c2003, xxii, 288 p. ISBN 03-933-2439-7.
58. STRAKOVÁ, Nad'a. V hlavní roli chudoba. In: *Rozvojovka* [online]. 28. 10.2011 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1050-v-hlavni-rol-i-chudoba.htm>
59. SUŠA, Oleg. Soudobá globalizace a její sociální aspekty. In: Lehmannová a kol. *Aktuální otázky globalizace*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2003, 407 s. ISBN 80-245-0621-1.
60. SUTLOVIČOVÁ, Klára. Klimatické změny postihnou nejvíce chudé. In: *Rozvojovka* [online]. 16. 07. 2007 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/480-klimaticke-zmeny-postihnou-nejvice-chude.htm>
61. SYROVÁTKA, Miroslav. Jak (ne)měřit kvalitu života. Kritické pohledy na index lidského rozvoje. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2008, č. 1, s. 9 - 37 [cit. 2015-04-20]. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/286>
62. *The Millennium Development Goals Report 2014*. © United Nations New York, 2014. ISBN 978-92-1-101308-5
63. TOŽIČKA, Tomáš a Jiří SILNÝ. Nekonečný příběh dluhové krize. In: *Ekumenická Akademie Praha* [online]. 23. 8. 2007 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.ekumakad.cz/cz/temata/nekonecny-pribeh-dluhove-krize>
64. TOŽIČKA, Tomáš, Petr Lebeda a Tomáš Chlebeček. Mezinárodní zadluženost. In: *Rozvojovka* [online]. 2008 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/mezinarodni-zadluzenost>
65. UNWomen.org. *Women and poverty* [online]. 2015 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/end-violence-against-women/poverty>

66. VALŮCH, Jaroslav. Co potřebuje Třetí svět? Vzdělané ženy!. In: *Rozvojovka* [online]. 03. 03. 2004 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/39-co-potrebuje-treti-svet-vzdelane-zeny.htm>
67. VESELÁ, Lenka. Zplnomocnění žen – od praxe k teorii. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2006, roč. 7, č. 2 [cit. 2015-06-22]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/0c9e14e824b787298429b9c037aae1bc6681859d_zplnomocneni-zen.pdf
68. VOLFOVÁ, Andrea. Chudoba v globalizovaném světě. In: *Společný svět: příručka globálního rozvojového vzdělávání*. Praha: Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., 2004. s. 111-121. ISBN 80-903510-0-X.
69. World Health Organization. Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP) [online]. ©WHO 2015 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.who.int/trade/glossary/story075/en/>
70. ZAČALOVÁ, Pavla. Dívka spíše porodí, než získá základní vzdělání. In: *Rozvojovka* [online]. 17. 7. 2012 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1249-divka-spise-porodi-nez-ziska-zakladni-vzdelani.htm>
71. *Zpráva Social Watch 2009: lidé na prvním místě: [jediná cesta ze současné ekologické a ekonomické krize je investovat do lidí: průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vymýcení chudoby a genderové spravedlnosti*. Editor Tomáš Tožička. Praha: Ekumenická akademie Praha, [2010]., 107 s. ISBN 978-80-904405-2-4.
72. *Zpráva Social Watch 2010: po pádu: [čas na změnu: průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vymýcení chudoby a genderové spravedlnosti*. Editor Tomáš Tožička, Pavel Trkal. Praha: Ekumenická akademie Praha, c2010, 98 s. ISBN 978-80-904405-4-8.